

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТПЛАТУ ПРИМА

КРАЉЕВСКО-СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ:

ЗА СРБИЈУ 6 ДИН. МЕСЕЧНО

ОД ЈЕДНОГА БРОЈА 0.40 ДИН.

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ПОШТАНСКОГ САВЕЗА 15 ДИН. МЕСЕЧНО

УРЕЂУЈУ СКУПШТИНСКИ СЕКРЕТАРИ:

Ранко Петровић, Доброслав Ружић, Љуб. Ћирић.

Број 2

ПОНЕДЕЉАК 26 НОВЕМБРА 1890

Година I

3 САСТАНАК

9 Новембра 1890 год. у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПРЕДСЕДНИК

Никола Пашић.

(НАСТАВАК)

Ми нити смо у стању, нити смо стигли набавити за свакога бирача доказ, да је донета добио карту, и ако није платио порезу; ну мислим да ова званична акта, нарочито распис министра финансије, који изриком каже: „дајте карту свакоме, који плати само *цети део* своје непосредне порезе“ и овај акт среског начелника, у коме се признаје да је маса бирача добила карте, и ако није платила порезу — ја мислим дакле, да су ти докази тако јасни о злоупотреби при давању бирачких карата, да би, у интересу нашем општем и достојанства нашега, било потребно да се комисијски прегледају и извиде све пореске књиге, те да се види, да ли су они који су гласали, платили порезу или им је то право дато на основу расписа а мимо закона. Ја вам то и предлажем, јер само тако радећи добићемо поуздане податке о свему, што је незаконито рађено у давању тих карата. Тражити од нас опозиционара, који немамо приступа у канцеларијама, да вам поднесемо све доказе о томе, значило би тражити нешто немогуће. А опет ако не пристанете, и после ових званичних доказа, на извиђај о издатим бирачким картама, даће нам права веровати да се бојите светлости и истине у том погледу.

Међу тим, поред свега овога, ја ћу вам, у прилог тога да су карте давате незаконито, навести још неколико прикупљених података.

Ми смо набавили, као што рекох, још доказа аутентичних, па вас молим да имате стрпљења, да ме и о томе саслушате; и кад то будете урадили, надам се да ћете и сами видети, да је сав мој досадашњи говор само на основу факта, на основу закона. У ужичком округу на пример има доказа за то у бирачким списковима и актима бирачких одбора, да су неки добили карте а нису платили порез. А ево и један срески начелник дао је званично уверење такво. Ми смо се, пошто су избори били извршени, обратили тамошњим среским начелницима да нам даду уверење: колико их је за дотично пољође платило порез у томе срезу; хтели смо да упоредимо спискове гласача с тим уверењем о плаћању пореза, те да се види како су карте неправилно издаване. Ну, на жалост, од других среских начелника добили смо одговор да нам не могу дати та уверења на основу закона, и ако се не позивају на закон. Међу тим, један срески начелник дао нам је то уверење. Ја ћу вам сада саопштити, како је по списковима у том срезу, а како по овом уверењу. У општини рачанској

платило је порез 17 гласача а гласало је 28. То показују акта. (Чује се: да чујемо уверења, да чујемо стилизацију). Дађу вам, господо!

Милан Мостић. Који је датум?

Јован Авакумовић. Датум је 13 октобар 1890 год. Дакле после избора; не брините се, да је било пре избора не бих ја ни износио. У општини бајино-баштанској платило је порез 122 гласача, а гласало 178. У општини заовљанској платило је порез 62, а гласало 68. Ево тог уверења. (Чита)

«Начелник среза Рачанског

Бр. 6714.

13. Октобра 1890 год.

Б. Башта.

Г. Михаило Јокановић из Ужица преставник листе у главном бирачком одбору, молио је да му се изда уверење о томе: колико је која општина у повереном ми срезу наплатила и на колико глава данка за последње пољође ове године издаје му ово:

Уверење

Према добијеним извештајима од судова општинских наплаћено је за последње пољође свега 12256,94 динара у име пореза на 1046 глава, и то од општина:

Општина	Глава	Износ (дин.)
Рачанска општина	17	206,44
Овчинска	75	624,30
Заглавачка	92	1140,39
Костојевачка	93	761,97
Рогачићска	69	824,47
Солотушка	40	322,84
Зарешка	61	978,96
Дупска	90	246,36
Оклетачка	70	552,63
Стрмовска	70	1365,43
Б. Баштанска	122	2333,69
Заовљанска	62	749,63
Пигичка	87	954,37
Растишка	62	722,82
Бесаровачка	36	478,64

Свега 1046 « 12,256,94 дин.

Ово уверење издаје се молиоцу за које је платно таксе 2 динара по т. 3. зак. о таксама, која је на акту молбе утиснута и поништена.

(Долази потпис начелника среског).“

Као што видите, то је доказ да су се издавале карте и онима, који нису платили порез, и то доказ од надлежне власти дат. Ја знам да ћете ви одмах рећи да ови мали бројеви не утичу на резултат избора. Наравно, ако се гледа на

ту ствар површно; ако се гледа само на ових 20—40 бројева, то не чини много. Ну кад се то нађе у многим разним бирачким местима и кад се то доведе у везу са оним расписима министра унутрашњих дела и министра финансија и осталим признатим фактима, — онда се мора да изведе закључак: да су у опште даване карте и онима, који нису платили порез. А за то се са основом може да тражи, да се извиди из пореских књига у опште колико су даване карте и онима, који нису платили порез, те да се оцени колико су ти, који су добили право гласа, пуноправни гласачи.

Поред тога доказа о округу ужичком, ево да вам дам доказа и о округу старом београдском.

У општини мојлешкој кмет да би помогао да гласају извесни чланови радикалне странке, он је из новаца за жиропаћу из општинске шуме платио порез за њих. (Жагор). Молим, ево тог доказа: (Чита)

„Јаков Јаковљевић кмет села Мојлежа дао је општи новац ова села наплаћен за жиропаћу општинске шуме те истим изплатио за радикалце данак“.

Сем тога било је случаја на многим местима истих, и ја ћу вам о томе да поднесем доказе. Ево имам пореску књижцу из које се види, да Милун Арсић тежак из Медојеваца у окр. моравском, није платио порез, а добио је бирачку карту, и ево вам карте овде. (Чита)

„Број распореда (6) 17.

Број књиге војнице. . .

Име и презиме: Милун Арсић тежак, место: Медојевац. Задужење: на земљиште и т. д. свега скупа 40 80 дин.“

Број 120 азбучног списка

Бирачка карта

За изборе народних посланика, — На дан 14 Септембра 1890. — Изборни округ моравски. — Општина лођичка. — Име бирача Милун Арсић. — Занимања тежак. — Место становања Медојевац.

писар,

Поповић.

ПРЕДСЕДНИК ОПШТИНЕ,

Д. Стевановић.“

Било је случајева да су деца од 11 година добијала бирачке карте и ево вам крштенице а ево и карте. (Жагор). (Чита прилог 5.)

Страна књиге 191.

Текући број 85.

И з в о д

Из књиге за уписивање рођених, цркве подгорачке у Подгорцу, храма Сосшествије св Духа. — Место где је дете рођено: Подгорац. — Година, месец и дан рођења: хиљаду и осам стотина седамдесет девете, априла другог. — Време кад се дете родило дану или ноћу, пре или после поноћи: нема у протоколу. — Храм или место где је дете крштено: Сосшествије св. Духа. — Година, месец и дан кад је дете крштено 1879, априла 8-ог. — Име детета и пол: Петар, пола мушког. — Име и презиме оца и матере: Пау Јанко Опришан и Калина и т. д.

У Подгорцу месеца Септембра дана 16, године 1890.

СТАРЕШИНА ЦРКВЕ ПАРОХ
ПОДГОРАЧКИ

Вогдан Ђ. Медурић.

Број 491 азбучног списка.

Бирачка карта

За изборе народних посланика. — На дан 14 Септембра 1890. — Изборни округ црногорски. — Општина подгорачка. — Име бирача Петар П. Опришан. — Занимања земљоделац. — Место становања Подгорац.

писар,

Ђ. Павловић.

ПРЕДСЕДНИК ОПШТИНЕ,

П. Васараба.“

То су истина појединости ну које састављају једну целину као доказ о незаконном давању карата. Ако се нареди да се прегледају књиге, видеће се још више да су добијали карте они, који нису платили порез. Ну главно је овде то, што и ово потврђује да су поред расписа министра финансије и иначе давате бирачке карте онима, који нису платили порезе.

Сем тога употребљавана су разна обећавања само да се гласа за радикалну странку. Тако у Београду главни одборе радикалне странке под потписом свога председника, потпредседника и деловође, који је порески надзорник овде у Београду, изриком позива чланове да гласају за радикале с обећањем да ће они, који гласају за радикалну листу добити награду од радикалне владе. Молим вас, ја ћу ево, да неби мислили да говорим на памет, прочитати и оставити овде тај позив. (Чита). (Чује се: врло добро, тако је!) Овде је као што рекох потписан председник Милован Маринковић, потпредседник Милош Обр-Кнежевић и деловођа Бугарски, порески надзорник. Као што из овога видите главни радикални одбор за варош Београд обећава награду од радикалне владе свима онима који гласају за радикалну партију. Ваша је ствар да кажете да је то врло добро, као што сад од вас чух. Ну ја од моје стране кажем да то не само није добро, већ је и кажњиво да се бирачима обећава награда ако гласају овако или овако. А то је још један доказ више, колико се утицало на ове изборе под закриљем власти, јер се не да замислити да би председник радикалног одбора у престоници радио без знања министара, својих другова.

Ну да идем даље. Бирачки спискови у опште на многим местима начињени су до онога рока, који закон одређује, а то је чини ми се до 8 јуна. Али има много општина у којима су бирачки спискови, као што сам и мало пре поменуо, поправљани после тог рока. Дометани су многи гласачи после; спискови нису слати суду на накнадно одобрење и тако даље. Закон је чист и јасан. У томе погледу изборни закон изрично каже, да се до тог дана, 8 јуна, морају начинити спискови и послати суду. У чл. 25 тога закона каже се, да до 1 августа има сваки право да тражи исправку тих спискова за себе или за сваког другог, који је уписан или није уписан погрешно у азбучни списак. Закон даље каже: да све те тражбе исправака морају ићи суду, и да суд мора да их овери. На послетку закон каже у чл. 32 да се те исправке морају да изврше до 8 септембра.

Молим вас, овде је главно утврити ово: спискови морају да се направе до 10 јуна, исправка може се тражити до 19 августа и тек кад је исправка тражена до тог дана, да се мора исправити до 8 септембра. После 19 августа нико нема права да тражи исправке ни за себе а камо ли за другог. Међу тим има много спискова, а ја нарочито ударам гласом на списак вароши Београда, у коме стоји маса бирача, има их око 750; хоћу ли казати 10 више или мање — то не чини много; ну има их око 750, који су додати у списак бирача: без тражења исправке и после законитог рока. Акта изборна за Београд тврде, да су на свима списковима учињени додатци под потписом заступника председника Св. Караџевића. Ту се каже: данас 8 септембра допуњује се овај списак; међу тим и ако горе каже 8 септембра а доле где су потписи одборника и Караџевића стоји 12 септембар. Сигурно г. г. одборници београдски, част бека им је, нису хтели да датирају 8 а да потписују 12 септембар као после законитог рока.

Дакле, господо, факт је то, да ови спискови, у којима има тако много писања, од којих су многи и употребили право гласа накнадно додати, после законом одређеног рока. Ми писмо имали права да се против тога жалимо, јер је законом одређени рок био 19 август. До тога је рока сваки имао права да се накнадно упише: а до тог је рока сваки имао права да се жали суду; а после 19 августа нико се није могао жалити ни против тог додатка, по што га суд вароши Београда није потврдио по закону. Па шта то показује? Значи да је општински суд уписивао кога је год хтео и после

законом одређеног рока, а ми да писмо имали права да се жалимо суду. Оно што каже закон да се 8 септембра закључују спискови, то не значи да је дато општини право да и после одређеног рока допуњује спискове, јер то се односи само на оне, који су се до 19 августа јавили за исправку.

И да се узме да је општински суд имао право да поправља спискове и после 8 септембра, није имао право да то учини 12 септембра кад је закон изборни за то одредио крајњи рок 8 септембар. Поред тога ја ударих гласом да је неправилност и у томе, што ти накнадни спискови нису ишли суду на одобрење, као што то закон тражи; и даље што ми писмо имали права да се жалимо, јер је рок био прошао; и најпосле треће што тај додатак није чинен, као што рекох, до 8 већ 12 септембра, а 14 су већ избори. А да је та неправилност и незаконост пустила и неправне гласаче, ја ћу вам навести сад један очигледан пример незаконитости у том додатку: у кварту палилулском гласао је под бр. 181, а имао бирачку карту 700 — Божа Ђеловић. Случај је учинио да је некако баш пред њим гласао Бадер, а Божа Ђеловић је, чини ми се, некакав закупник дувана у Београду. Ну то је ствар споредне важности. Главно је то, да Божа Ђеловић, у време кад је гласао, није био српски већ турски поданик. Међутим он је био записан у том накнадном списку; добио бирачку карту и гласао је 14 септембра ове године.

Да вам прочитам новине од 2 октобра 1890 год., у којима се налази указ под 26 септ. 1890 год. кад је Божа примљен у српско поданство и који гласи:

У ИМЕ

ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

А Л Е К С А Н Д Р А I.

по милости божјој и вољи народној

Краља Србије

МИ КРАЉЕВСКИ НАМЕСНИЦИ

На предлог Нашег министра унутрашњих дела, а по договору са Државним Саветом од 24 септембра текуће године Бр. 2902, решили смо и решавамо; да се Божидар Ђеловић, овдашњи трговац и поданик отоманске царевине по молби својој прими у српско поданство изузетно од § 44. грађанског закона, као српски заштитеник. — Наш министар унутрашњих дела нека ово решење изврши.

26 септембра 1890 год.
у Београду.

Јов. Ристић с. р.

К. С. Протић с. р.

Ј. Вели-Марковић с. р.

Министар
унутрашњих дела,

Ј. Ђаја с. р.

Дакле констатујем го да је Божа гласао 14 септембра а примљен тек 26 за српског поданика

То није рађено само у вароши Београду, то је рађено и у округу шабачком. У Шапцу је гласао г. Рокнић, контрактуални професор. Ја сам се уверио из спискова да је он гласао 14 септембра, а ево указа у званичним новинама, по коме је он примљен у српско поданство тек 3 октобра 1890 год. (Прочита указ). Ја ово износим као доказ како је нама одузето право жалбе противу накнадног прављења спискова, јер су спискови направљени после законог рока, направљени су у времену кад писмо имали права да се жалимо, направљени су противно закону и зато су сви ти спискови неуредни, па према томе су и сви избори неуредни и незаконни.

Поред тога ево изборних акта као доказ, да је пуцано на наше представнике листа у очи самог избора (Неменикуће) или да је запаљена стаја на сам дан избора другом (Владимирце) а обојици је пређено пре избора.

Ако хоћемо да се држимо закона и устава, ми морамо газати да према свему томе ови избори посланички не вреде апсолутно ништа.

Сем овога свега употребљене су још неке изборне маневре, и ја ћу напоменути једну, за коју држим да је од замашне вредности. По мом мишљењу та маневра није толико важна по резултату и утицају на целокупни резултат избора, колико је важна по личности која је употребљена за ту маневру. Министар унутр. дела, да би обезбедио избор за варош Чачак, обратио се министру војном који је, по његовом тражењу, донео решење, пред избор да се артиљерски дивизијон премести из Чачка у Лозницу. То је било одмах јављено начелнику Церовићу, и он је зашао и говорио људима: „ви сте лане изгубили владику што сте гласали за либерале, а ове године изгубићете и дивизијон ако то урадите“. Тај говор начелника потврђен је једним фактом о томе. Зна се да се све набавке за војску врше преко економног одељења министарства војног; требало је тако и овде радити, дакле решење донети у том одељењу о набавци хране за овај дивизијон; ну ово је решење донето у опште-војном одељењу. О тој ствари министар је унутрашњих дела послао један нарочити президијал г. министру војном пре избора. И по што је избор свршен у Чачку и пошто је тамо изабран радикал, министар војни донео је решење: да дивизијон остане у Чачку. Урадило се дакле онако како је начелник обећавао Чачанима пре избора, ако изберу радикала. Ја не могу да верујем да је министар војни тим својим радом нарочито ишао да помогне министру унутрашњих дела у чачанском избору; ну, на сваки начин, начелник окружни је то, по упутству министра унутрашњих дела, употребио, и само тако је обезбеђена већина радикалима у Чачку. Мени је непријатно, што сам ову ствар, која се тиче министра војног, морао употребити; ну мислим да сам имао права да то урадим; а на то ми је дала права и та околност, што је Чачак, који је годинама давао либералног посланика, па чак и под највећим притисцима, сад дао радикала. А још један повод за то даје ми и та околност, што је у званичним новинама расписана набавка за све дивизијоне, а за овај дивизијон то је пре избора наређивано и мењано, па најпосле урађено тек после избора. То је наравно био доказ за бираче да ће се преместити дивизијон, ако не гласају за радикалног посланика.

Целокупни говор или управо поглед мој на ове изборе може да се сведе на ово: бирачки одбори састављени су противно закону; нарочито је званичним актима доказано, да су бирачке карте даване и оним људима који су само један део пореза платили, а многи и никако, додајте оне разне претње и нападе на слободу избора и зборова; помислите да многим нашим бирачима нису дали карте и ако су порезу потпуно платили, као што ево примера ради подносим пореске књиге 40 Зучана, који су платили порез а не дадоше им бирачке карте; и најпосле незаборавите да су спискови неправилни и допуњавани и после законог рока и противно закону — па кад све то знамо, ја држим да се с правом и основом сме казати, да су ови избори незаконити.

Ја сам истина наводно поједине случајеве, а и можете за сваки посебице рећи, да је незнатан, ну и кад би тако било, опет они сви скупа дају једну целину која се зове: *незаконитост ових избора.*

Ви можете мислити да ја овде говорим као партизан, да говорим као ваш противник; ну будите уверени да оваква факта и докази као што су ови, које сам изнео, одбијају сваку сумњу, да се то говори из партиских обзира, мени је на првом месту драга отаџбина, па после партија, на првом ми је месту Устав и закон, па после обзир странички.

Ја налазим да сам потпуно доказао, да је овим изборима повређен Устав и Закон и сматрао сам за своју дужност, да не пређем преко тога ћутке, као што је нашао за добро да то уради верификациони одбор. Ја разумем да је вама ова напомена непријатна; ну дозволићете ми да је нама теже, који смо трпели због оних незаконитости, него вама, који сте чули само истину против рада ваших људи. Ја молим Народну Скупштину да овај извештај у интересу свију нас, у интересу закона и уставности, не прими већ да одредимо комисију, која би прегледала пореске књиге и бирачке спискове

па да види упоређујући исте, да ли је гласање вршено по закону или не. Нама самима треба да је најпрече, јер само тако може се знати, да ли ми овде седимо на основу закона или не. Ја мислим дакле да се овај извештај одбаца, и молим Народну Скупштину да то уради.

Извештај М. Мостић. Ја ћу поштованом посланику г. Авакумовићу у име верификационог одбора да одговорим на оне замерке које је учинио на извештај верификационог одбора. Тако прво је г. Авакумовић казао да је верификациони одбор изборна акта прегледао површно и да је своју радњу ограничио само на прегледање записника главних бирачких одбора. Г. Авакумовић у том погледу нема права. Верификациони одбор руководио се (то му је била полазна тачка), записником главног бирачког одбора и одатле је црпео све податке са даљи рад. Кад год се верификациони одбор уверио да има важних напомена и жалаба, у тим случајима верификациони одбор је изнашао и најбрижљивије испитао дотична акта појединих месних бирачких одбора, па је онда савршено решења главног бирачког одбора са истима и ако се слагао, он је донео решење да се преко тога пређе, ако није он је донео своју напомену.

Ја се позивам баш на самог г. Авакумовића и држим да и он зна, да су изборна акта огроман материјал, и кад би их ми све прегледали, требало би за то бар 3 месеца. Ако би ми морали да прегледамо рад свију гласачких места, којих има преко 200, онда би ми морали да савршимо бирачке спискове, заменике, реверсе и све друго — онда би то био један огроман посао који би трајао најмање 3—4 месеца. Ко хоће о овоме да се увери, а ја позивам г. Авакумовића, он нека дође на место где су изборна акта, па ће видети да је то огромна маса, која се не може лако прегледати. То је одговор на прву замерку.

Даље, замерку чини г. Авакумовић што смо ми казали у 1 тач. свог извештаја да су у тој тачци побројани избори тачни и да нема одвојених мишљења. Ја остајем при том извештају, а то ће учинити и цео одбор (Чује се: има одвојених мишљења). Ја кажем да одвојених мишљења у записницима главног бирачког одбора нема, а тако исто нема ни жалаба. То је факт. Ако се тачно води рачуна о томе шта је то одвојено мишљење, онда ће се сваки уверити да га ту нема; јер одвојено је мишљење онда кад се један члан невог тела одваја с извесних побуда и разлога, који би променили одлуку, донесену већином гласова. Тога одвајања нема овде. Но у записницима имало је тражења појединих чланова да се понешто напомене — примети — у записнику; њима је то и учињено без обзира на то, да ли је тај захтев важан или не, јер то се по закону мора да учини. Дакле, одвојених мишљења нема, а има неких напомена и то су без значаја. Главни бирачки одбор прешао је преко тих напомена и ми смо у верификационом одбору преко њих прешли. Не стоји дакле као што г. Авакумовић каже, да има важних напомена. И према томе ми смо казали да су у побројаним окрузима избори извршени тачно и да нема жалаба; а сем тога главни бирачки одбор, закључујући свој рад у 4 или 5 округа, изјавио је једногласно да оглашава изборе за потпуно законите и тачне. Ту верификациони одбор није имао ништа да ради.

Даље је г. Авакумовић напоменуо, да верификациони одбор приликом прегледа изборних акта у вар. Београду, није учинио никакве важне напомене. Ја ћу се сад ограничити да кажем само то, да једина по изгледу важна напомена, коју је г. Авакумовић навео, као да је накнадно записано од 710 бирача, — жао ми је што морам да кажем — да је неистинита. Верификациони одбор узео је спискове и савршно их, па је нашао да та разлика, коју г. Авакумовић напомиње, стоји овако: 341 гласач накнадно је записан после закљученог и потврђеног списка. Не верује ли се томе, ја молим г. Авакумовића да донесемо акта и да претбројимо. Доцније кад буде специјална дебата о уредности избора за варош Београд, ја ћу, у име одбора, казати мишљење одборско о том накнадном записивању и видеће се да ли је ту материјално или формално повређен закон и да ли се може закључити да би исход

избора био другачији, да нису накнадно уписани ови бирачи, који у осталом имају актив. право гласања, а који су раније погрешно из списка били изостављени.

Г. Авакумовић је имао ту слободу да напомене како одбор није хтео о жалби неког, мислим, Стојана из Крушара, који се жали на целокупан избор у округу моравском да донесе своје решење. Исти се Стојан жали и на избор Атанасија Вучковића, квалификованог посланика јер, вели, нема свршени факултет. Г. Авакумовић је казао, да је верификациони одбор у извештају свом казао да је жалба безобразна. Можда је то мишљење у крајњем резултату и владало у одбору; но ми смо се изразили у извештају, да је жалба непристојна, јер се онаквим изразом нисмо могли послужити у акту, који ће се читати пред Скупштином. (Чује се: то је свеједно, није све једно). То није свеједно. Дакле, што верификациони одбор није хтео да спомиње ту жалбу против избора Атанасија Вучковића, имао је за то разлога и замерки г. Авакумовића нема места. Верификациони одбор, прочитавши ову врло непристојно написану жалбу, није се могао код ње задржавати ни толико, да види шта је у њој, јер у тој жалби има и таквих израза да се мора мислити и сумњати да ли је жалитељ урачуњлив, и ми онда нисмо хтели о њој да водимо даљег рачуна. Одбор је, дакле, то прећутао из наведених разлога.

Ми као верификациони одбор неби могли ништа предложити Скупштини о избору г. Атанасија Вучковића, јер ми не знамо, да ли г. Вучковић има погодбе за квалификованог посланика, или нема, па с тога се нисмо ни упуштали у ту ствар, када нам је било и излишно да ма шта о томе помињемо, кад у тој ствари не можемо ништа Скупштини ни предложити.

Најзад г. Авакумовић замерајући на радњу верификационог одбора каже: како смо се ограничили само на прегледање бирачких акта и нисмо хтели да водимо рачуна и о радњама које стоје у тесној вези са изборима и које су изборима предходиле, а које овде у актима нису никаквим начином ни напоменуте. Нас се, господе, те радње и по мом мишљењу, и по мишљењу осталих мојих другова из одбора, нису могле тицати из више разлога: Прво, каквим оправданим разлогом можемо водити рачуна о свима тим фактима — истинитим или неистинитим, — кад о свему томе нема жалбе у изборним актима? Шта је изван изборних акта ми не знамо. Ми не можемо мислити нити пак тврдити, да је било какве неправилне радње или не, кад у актима изборним на такве радње немамо ни жалбе ни какве напомене, а да их је било, било би и жалаба и напомена јер по закону има право сваки гласач да се жали на неуредност избора. Дакле, нема никаквих жалаба и одбор се није могао дотичати тих радњи, нити се према оваком стању у опште може дотичати.

Даље, г. Авакумовић изволео је напоменути, како је верификациони одбор изгубио из вида, и како и он сам налази, да је главни Државни одбор, коме је био задатак да поставља председнике бирач. одбора; — да је за председнике поставио људе, који не могу бити председници, што је и закону о изборима противно.

Ми смо имали пред одбором целокупну радњу главног Држав. одбора штампану у „Срп. Новинама“ и у колико смо видели: имајући на уму §. §. 58 и 59 и још неке друге §. §. зак. о изборима, та је радња Државног одбора са свим умесна и строго по закону извршена. По избор. закону, Гл. Држ. одбор, није могао апсолутно све правнике поставити за председнике бирач. одбора, просто за то, што има правника, који заузимају места у вишим и нижим државним надлештвима, која морају без престанка радити. Из таквих надлештава Држ. одбор није могао све правнике одредити за председнике бирач. одбора, просто за то, што би тим начином та надлештва за неко време била са свим позатварана, а то Држ. одбор, по важности тих надлештава, није ни смео ни могао учинити. Така су надлештва виши и првостепенни судови и још нека друга. Очеvidно да Држ. одбор није могао земљу за време избора, дакле за 4—5 дана, лишити правосудја и осталих важних

послова, чије се вршење не може прекидати. Отуда долази, да нису апсолутно сви правници одређени за председнике, јер је тако, по неотклоњивој нужди, морало бити.

Даље г. Авакумовић или нарочито превића, или случајно заборавља, да је био изван број правника, који су били одређивањем других личности замењени. У томе је такође Држ. одбор поступио тачно по закону.

Најзад г. Авакумовић замера, да су за председнике махом бирали учитељи. Г. Авакумовић изгубио је из вида, да у таквом случају мора закон водити рачуна и о томе, да се могу бирати, у недостатку, и људи из истог округа, те да се учини што мањи трошак и да јевтиније стану. Н. пр узмемо једнога правника, који се налази у Враћи па да се одреди за председника у подрински округ, онда би он био плаћен са 5—600 дин. У таквом случају Држ. одбор, опет држећи се закона одредио је лице, које се налази у подринском округу. И у том погледу примедбе на рад верификационог одбора неумесне су.

Ја би имао још да одговорим г. Авакумовићу, али га молим, да ми преда оне доказе, који се код њега налазе. Он рече, да је и један једанаестогодишњи дечко био тако срећан да гласа и да је имао бирачку карту. (Авакумовић: случајно нисам ја казао да је гласао, него да је добио карту... то сте онда рђаво чули.)

Мени се чини, да сам чуо и да је тако и речено. Али, кад, господе, посланик г. Авакумовић каже, да сам рђаво чуо, а ја сам мислио да он на томе оснива ту своју примедбу да је дете гласало и кад он оснива своју примедбу на томе факту, што је дете имало само карту бирачку, онда опет имам неколико речи да му одговорим. Најпре молим да се не заборава, да су две ствари: добити само бирачку карту, и употребити је ради гласања. Прво по готову не значи ништа; тек кад се карта и употреби, онда се чини и незаконитост и неправилност. А сад, да видимо чија је та карта, што је нађена код овог једанаестогодишњег дечка. Питамо каквим се начином може доказати, да је та карта баш тог дечка — јер је то што је у овој ствари најважније. То г. посланик само претпоставља а ничим не доказује. Узмемо тај случај, да на тој карти стоји записано име и презиме: Петар Петровић. Сад што је г. поштовани посланик случајно набавио и крштеницу, из које се види да неки Петар Петровић има 11 година, па овим хоће да доведе у везу и ову бирачку карту на којој стоји написато име: Петар Петровић, није доказ, да су овај Петар Петровић и онај једанаестогодишњи дечко, баш једна иста личност. Има њих 50 који се зову: Петар Петровић, и онда је онаква претпоставка г. посланика произвољна. (Смеј. Чује се: врло добро.) Могао се десити случај, да се деда по оцу тога дечка звао Петар Петровић, па се и његов унук тако исто зове и онда излази ово: дед извадио за себе бирачку карту, која му је после избора заостала, јер случајно није отишао на избор. После свршених избора ову карту дед да своје унуку да се њоме игра, који се тако исто зове и по имену и по презимену. Карту какав либерал нађе код овог дечка, па извадив и дечкову крштеницу, нада дреку, како су давате карте и 11 год. деци. У томе је цела ствар.

Господин посланик сигурно је сазнао за то, па је наводио, како је то ужасно нешто давати карте још и деци од 11 година! Нека нам стави г. Авакумовић и карту и крштеницу на расположење па ћемо му математички доказати да је тако, т. ј. видеће се из дотичног азбучног бирачког списка и броја и имена на карти, да такво исто лице постоји, које има право гласања, које је пунолетно, и које није једно и исто лице са оним што је у крштеници означено.

На оне друге замерке ја би одговорно г. посланику, ако би он био тако добар, да нам даде доказе на које се овде позвао, а дотле ја нећу моћи на исте да одговорим.

У осталом немам шта више г. посланику да одговарам.

Друге замерке г. посланика не тичу се верификационог одбора него других, и зато ја на њих и нећу да одговарам.

Јован Авакумовић. Господин известилац верификационог одбора одговарајући на мој говор, био је тако добар,

да на моју примедбу, противу избора посланика београдских каже: „да је мој говор неистинит.“

Ја не знам колико одговара ово парламентарној уставности, да се на говор посланика такви одговори дају. Али на сваки начин држим, да г. известилац према ономе што је казао, погрешно је, да се тако најблажије изразим.

Није овде главно то: је ли било 700 или 300 онаких бирача по оним списковима, који су противни закону, главно је то, да су бирачки спискови у београдској општини неправилни и противни закону. Господин известилац и ако је нашао за нужно, да може употребити реч „неистинит“; лево, ја примам, да је и тако било као што он каже, да није било 700, него да је било 300 бирача, који су гласали по накнадним списковима, па зато износим и питам Народну Скупштину: може ли то да буде, да неко гласа, који је записан у списку оном, који није законит

Толико сам нашао за нужно да кажем на онај израз, који је г. известилац нашао за нужно, да може њиме да се послужи и да назове говор једног посланика неистинитим. Боље би било, да је он казано да самог себе не побија. Главно је то: јесу ли спискови бирачки допуњавани, а да ли су они допуњени са 700 или 300 то је свеједно, јер и 300 бирача много утичу на резултат избора, пошто један радикални посланик у Београду није добио количник, него је дошао по разломку. Господин известилац дакле није имао права да каже, да није било примедба и о овоме, кад то у актима стоји.

Друго, г. известилац говорећи о ономе малољетнику, правно је неке вице. Нећу да му на то одговарам, но само хоћу да кажем, да ја не мислим, да говорим о неким претпоставкама, што нису у актима бирачког одбора, него да говорим о оним, што постоје, а које верификациони одбор није нашао за нужно ни да помене. Тако у Мокром Лугу гласао је неки Благоје Миленковић с бирачком картом Благоја Стаменковића, за кога ја случајно знам, да је на робији, јер сам га бранио. Стоји даље и то, да је пандур раздавао тога дана бирачке карте, и све то стоји записано у записнику. (Чује се: то није обавештење).

Господин известилац рекао је, да сам ја пребадио њима, што се нису обазрели на оно, што нема у актима. Господе, ви сте чули, а биће и у стенографским белешкама записано, да ја нисам говорио и казао, да су избори били незаконити и да сам пребадио одбору, да се није обазирао на оно, што у актима стоји, па зато нису ни изнели; па зато и г. известилац није имао места, што ми то пребацује. Ја се сећам врло добро мојих речи, да сам казао, да верификациони одбор није гледао на оно, што има у актима

Толико сам имао само да кажем односно личног објашњења.

Известилац верифик. одбора Милан Мостић. Господин Авакумовић замера ми, што сам употребно реч: „неистина“. Ја господе, доста налазим, да је тај израз доста оштар, али дозволите ми, да чујете моје оправдање, зашто сам ту реч употребно, јер треба знати прави њен значај.

Господин Авакумовић, кад је тврдио, да бирачки спискови београдске општине садрже неки 710 гласача накнадно записаних у тим списковима, он је казао: „Господе имајте на уму овај број, није разлика у 20, 30 или 50, него у 710 гласача, а тај број чини велику разлику.“ — Кад г. Авакумовић нарочито удара гласом, да овде разлика од броја 20, 30 или 50, није значајна и тиме утврђује, да сва разлика може бити највише за 50 или 700 или 750, мислим да онај израз није ни мало оштар, јер је разлика много већа; разлика је за више од половине од броја 750. Мислим дакле да сам се потпуно могао онако изразити. Нека се г. Авакумовић постара, да му наводи буду истинити, и ја онда нећу онакав израз употребљавати. Да тачно обележим несправност г. Авакумовићевог навода, морао сам се онако, и никако друкчије изразити. (Одобравање).

Прота Милан Ђурић. Изазван говором поштованог посланика г. Авакумовића, који је јавно казао: да су садашњи избори незаконити, ја сматрам, као народни посланик, да сам

дужан да кажем праву истину и правду, што је у интересу наше отаџбине и нашег народа. Кад г. Авакумовић каже, да су избори били незаконни, ја мислим, да бих се огрешно о моју посланичку дужност, ако му неби одговорио, да то у ствари не постоји. Да је то била „велико-народна либерална странка“ на управи земаљској, када су ови избори извршени, ја верујем, да би они били незаконити; али избори су вршени под управом људи, који уживају велико поверење, а од стране грађана, који имају куражи, да бране своја права од свију унутрашњих власника и угњетача. Тај народ који је у доба најпогаженијих права, у доба највећег притиска, смео да протестује, зацело би и овде то учинио — протествовао би, да је било у истини какве незаконитости и неправилности при изборима.

Ја позивам г. говорника Авакумовића да каже, где су те жалбе народне, кад их овде, пред законодавним телом нема? Жалби нема господо, ма колико их г. Авакумовић желио и хтео да потврди да постоје. И кад их нема, онда значи да су избори били законити и да г. Авакумовић чини велику неправду и правди и парламентаризму и штету отаџбини, износећи против избора оно, што не постоји.

Господо, сва научност, сва красноречивост г. Авакумовића, да докаже, да су избори били незаконити, говорили су у корист овога става, које ми сматрамо правилним и законитим, у корист тога, да су избори били правилни.

Да су били законити сам тврди тиме, што је ушао у Скупштину у којој, по његовом погрешном мишљењу, седе људи незаконо изабрани. Мислим да је нелогичан поступак његов с овим што говори.

Он сам без сумње верује, да садашња влада и странка ради не за се, него за утврђење слободе и права целе земље, он верује, да она ради и потпомаже, да сваки може слободно да ради, да добије већину за своје мњење, и да се она борила свом свагом и против либералне и напредне партије, кад су оне хтеле да угуше слободу народне. Данас да ради противно ономе, што је тако тешко извојевала, не може се појмити ни веровати. А баш у оно доба кад је г. Авакумовић био начелник министарства унутрашњих дела, било је све оно, што је противно слободи избора. У то доба доношена су твожја на Скупштину, којим је се претило онима, који су хтели, да даду своје поверење оној личности, која би била противна партији, којој г. Авакумовић припада.

Г. Авакумовић ће признати и то, да су за време њихове владавине ишли пандури по срезу и изнуђавали од људи глас противан њиховом сопственом уверењу, а сада се замера што власт путује по својој области ради прикупљања државних дација. А он заборавља, како је и за једну кућу важно финансијско питање, а колико је још важније за државу, која још веће потребе има да подмири, много веће захтеве да задовољи.

И ако би се десио где год противан случај нашим законима, ту је Народна Скупштина, ту су народни посланици, који неће из партиских обзира говорити, да је правилно оно, што је неправилно. То је што сам сматрао за дужност, да одговорим г. Авакумовићу, и нека мете руку на срце, па ће и он признати, да је у тежњи да послужи својој партији, огрешно се о интересе правде и интересе народа и отаџбине.

Даље имам да замерим г. Авакумовићу на онај прекор, који је учинио радикалној партији, читајући писмо неко, којим се препоручује бирачима у Београду, да изврше своју праву грађанску дужност — да плате државну порезу! Зар је то, господо, за осуду? Зар г. Авакумовић, као војводи своје партије не може бити пријатно то, да чује, да се грађани позивају на ово испуњење дужности.

Ја мислим, да он грешни замерујући радик. партији и дајој нехотице чини част, износећи да она, или боље рећи неки њени чланови, раде на томе, да грађани плате порезу, па да после употребе и своје грађанско право.

Ја сам благодаран г. Авакумовићу на томе, као вођи опозиције, јер нам тиме чини нехотице велику пријатност и

хвалу, и доказује да радикалној партији лежи на срцу прво отаџбина, па после друго.

Но има једна замерка, коју је учинио г. Авакумовић, и која нема основа. Он вели, што су противно закону употребљени за председнике бирачких одбора свештеници и учитељи.

Дозволиће ми господни Авакумовић да га потсетим да у изборном закону има одредба, која у недостатку правника, дозвољава да могу бити председници бирачких одбора и свештеници и учитељи. Тим његовим говором — као првака опозиције, чини се увреда свештеничкоме реду, сумњичењем, да они не могу бити председници бирачких одбора. Благодарени извесноме случају, ја могу вођи опозиције казати, да код свештеника приликом избора није било никаквих незаконитости, а на она два места, где су људи гласали са двема кулицама, били су правници.

Господо, да је овај избор законит за мене је врло јасно, јер избори су тако очито доказали потпомагање правца радикалне странке од стране народа, а осуђивањем опозиције. Међу тим ови посланици опозиције, који су нам дошли у скупштину, који по поверењу народном, а који по количнику, добро су нам дошли и учиниће велику доброту и нама и народу, ако пораде заједнички на срећи наше земље а да не одричу законитост изборима онде, где је законитост неоспорна и где никакве жалбе не постоје.

Кад се све појаве пред изборе за време избора и изборна акта узму на ум, онда ће се несумњиво признати, да замеркама опозиције нема места.

У осталом, ја сам већ напред рекао, да ћемо и ми сви из већине пристати на то, да оспоримо важност свему ономе, што би се доказало, да је било незаконито.

Свакојако доста је незгодно, да се противу тако очигледних факата, који су као истинити признати и у престаној беседи, бори вођа опозиције са наводима, који су лишени оправдања. А цео говор г. Авакумовића своди се на то, да прикрије пораз пред Европом и јавним мњењем „велико-народне либералне странке!“

Налазим, да Народна Скупштина треба да пређе на специјални претрес, а да начелну дебату заврши. (Одобравање).

Др. Лаза Илић. Господо посланици, као председник одбора за преглед и испитивање посланичких пуномоћија нека ми је дозвољено, да и ја, пре него што почнем да говорим о питању у опште, одбијем неке прекоре, које је на верификациони одбор управно вођа опозиције. Он одма у почетку свога говора каже, на основу изборних акта дошао је одбор до резултатата, али та су акта врло површно читана, јер их је веома много. И ако у истини има гомила акта о изборима, опет она неће никога да уплаше, па нису требала да уплаше и вођу опозиције, јер та гомила акта долази отуда, што по закону о разгруписавању општина било је ових избора много више изборних места на прошло-годишњих. Ова гомила акта није тако страшна ни тешка, као што се г. Авакумовићу чини. Вођа опозиције напоменуо је, да би доказао, како је одбор верификациони површно извршио свој посао, да одбор није радио више од три дана. Истина је, да је одбор за три дана свршио своје послове, али их је вршио веома ревностно, бавећи се у седницама пре и после подне од 9—12 и од 3—6, 7 и више сати. Да је одбор могао при тако ревностном раду да сврши свој посао за толико дана, припомога је и упола олакшала посао установа главних бирачких одбора, који су ценили законитост свију избора и тако је верификациони одбор могао и у многоструком погледу, да олакша свој посао. Г. Авакумовићу чудно изгледа, да је верификациони одбор, који је радио три дана, као што признаје г. Авакумовић, да није могао тако тачно да испита посланичка пуномоћија, а мени мора још чудније изгледати, како је он могао да повата толике детаље, како он мисли о неправилностима избора, кад није имао ни четврт толико времена, колико га је имао верификациони одбор за разматрање верифик. акта.

Даље у уводу свога говора и у ономе прекору, који је имао да учини верификационом одбору, г. Авакумовић, шеф опозиције каже: добро је учинио верификациони одбор, што

се ограничено само на прагледање акта, али пре него што се је изразио јесу ли избори законити и правилни, требао ја да води рачуна и о ономе, шта је било у напред. Хвала му на признању. Одбор верификациони није смео да се упушта ни у шта друго, него само на акта изборна и да по тим актима донесе мишљење и своју оцену. Ако би хтели да се обазремо на оно што је било напред, доћи ћемо на оно што се десило у црнојоречком крају. Каквих протеста, каквих јавних узвика, каквих телеграма није било у опозиционим листовима!

У изборним актима за округ црнојоречки — може се сваки посланик уверити — тамо су била два преставника либералне листе у главном бирачком округу — и нема ни једне примедбе ни једног одвојеног мишљења. Према томе, ја мислим, да је верификациони одбор учинио добро и паметно, што се при оцени придржавао изборних акта. — Оволико на оно мало прекора, што су били управљени на верификациони одбор.

Остале примедбе које је г. Авакумовић навео, сведе се на то, да се онај пораз, који је претрпела либерална странка, извије на притисак. После оноликих „сјајних и многобројних посећених“ зборових либералних, на којима се говорило, да радикалну странку народ листом напушта, да је радикална хидра спустила главу као оно у Поречу, да је тамо негде око Сикирице прегажан и цепац, а демагогија „липсава“, има ли смисла, има ли места говорити о притиску одоздо. Кад се тврди не један пут у сваком броју партијског органа, да су радикални чиновници неспремни, да су изгубили сваки ауторитет у земљи, још мање има смисла, још мање има места, кад се тврди, да је било неког притиска одозго. Узаман су толике дуге и красноречиве беседе о притиску одозго и одоздо, поједине незаконитости и неправилности, које је изволео цитирати шеф опозиције, извесно не могу оправдати онај пораз, који је либерална странка претрпела на оним тачкама, које је од вајкада сматрала као колевку своје партије. На тај начин притиском не може да се извије пораз у Пожаревцу, у Параћину, Београду, онај пораз у Лесковцу, онај пораз у Чачку и на другим местима. Избори од 14 септембра најочитије доказују, да не може бити притиска нити одоздо нити одозго, нити га може бити са стране. Они су потврдили, да ништа не помажу ни обмане, и на послетку они су потврдили, да није могао ништа да учини ни новац, као што то може и опозиција потврдити.

Г. Авакумовић је напоменуо, како је на збору либералном, на коме је било 500—800 душа, од 4—5 радикала учињен им зулум. Може бити, да је негде било живљег протеста од стране радикала. Бар у мом крају, либерали су сазивали зборове и у најодличнијим местима радикалним, и није чудо ако су радикали и протестовали против израза којима су вређали њихове људе; ако су протестовали против неистина, које су јавно износили на збору. То је сасвим природна ствар. Не може нико да тражи да у једном овејаном радикалном крају налази одобравања и кад неће да говори истину и искрено.

Жалосно је, да једна странка, која се хваста, да је повела коло уставности, да се она жали да је народ невестан да се на њега утиче одозго, одоздо и са стране.

У новије доба почел су износити цифре и она господа, која хоће да се користе остатком количника, та ниста господа не могу да се сете чега другог него притиска.

Ја сам мислио да ће господа из опозиције подићи глас, да се укине цензус, ја сам се надао да то чујем сад приликом генералног претреса с леве стране; ја сам се надао, да ће се одатле подићи глас у интересу општег права гласања, да престану квалификовани посланици. Ја сам се надао господо, да ће такви предлози потећи с те стране, ја сам мислио да ће много слободоумнији предлози потећи с тога места, а у толико пре што су они у најновије доба и свој програм изменили.

Колико се у другим слободоумним земљама полаже на право гласања, нека ми је дозвољено да цитирам један став који је предложила француска медецинска академија приликом решавања онога питања, да се подигне степен популације, степен умножавања народа.

Француска медецинска академија захтевала је да се уведе законски предлог од 1871 год. по коме би очеви фамилија имали при изборима сразмерно више гласова, што више деце имају.

Тако се што имало с правом да захтева од народне либералне странке а никако да се жали на изборе.

Народ српски, то је јасно за свакога, није пристао уз опозицију, није одобрио рад њен с тога, што није ни један тренутак сачекала да види дела радикалне странке, а овамо и од овог тренутка, чим је ступила радикална странка на владу, говорила против ње и нападала је, народ је јасно видео да им је стало било до тога да приграбе своја места и да поврате своје положаје. (Одобравање.)

Као председник верификационог одбора и као човек из народа, могу тврдити да нема сумње да је народ поклонно поверење радикалној странци, народ је с тим показао да је свестан и слободоуман јер он оће, да сачека, да види рад радикалне странке. Народ је поклонно поверење радикалној странци то могу изјавити и као посланик и као председник верификационог одбора, о томе не може бити парнице. Народ оће да види хоће ли радикална странка оправдати оно поверење које ужива код народа. Идемо да видимо! (Живо одобравање.)

Димитрије Машић. Господин Авакумовић, начелни пријатељ мој, изволео је изнети као што сам ја чуо доста велики број података и факта које свакојак ни један човек који безпристрасно оће да цени те ствари не може прећутати него мора узети у обзир при оцени да ли су законити или незаконити избори садашњи.

Сви ми који седимо на клупама као посланици можда ћемо више или мање једнострано судити.

Али ја се надам да господа слушаоци, кад се буду штампале стенографске белешке, и у њима буде изнешено каква акта и факта постоје односно злоупотреба при изборима народних посланика, ја сам потпуно уверен да ће сваки бити једногласан и сложити се с г. Авакумовићем, чије мишљење и ја одобравам.

Кад је лањске године била генерална дебата о изборима народних посланика нисам хтео да говорим, сматрајући да је то био избор после новог устава једна новина, да је могло бити грешака као што је и било. Верификациони одбор у свом извештају вели, да је било много мање жалби но лањске године.

У колико је мени познато из округа крајинског, тамо је било много више злоупотреба од стране власти ове године, но лањске, то ми је познато с тога што сам имао част бити члан бирачког одбора како лањске тако и ове године.

И ове године не само да су из незнања но и намерно извршене многе незаконитости. То најбоље тврди извештај верификационог одбора, јер он ставља њега на прво место и вели, да је тамо било повећих грешака, али да те грешке нису утицале на избор.

Да је било незаконитости тврде акта главног окружног одбора, из којих се види, да су неправилно издавате карте гласачима и из поднесених оптужаба надлежном суду.

Нека г.г. предговорници, нарочито прота Милан Ђурић вели, како је жалосно што опозиција тврди да садашњи избори нису на основу закона извршени, и да је под либералима била већа незаконитост.

Ја сам од млађих људи и нисам био члан ниједне политичке странке кад је либерална странка владала.

Али сматрам као Србин, да је боље изаћи са камџијом и казати: ако нећеш да гласаш овако, онда ћу те камџијом а не овако под маском слободе стварати неприлике и књићи бираче.

Јер лакше је простом човеку кад види силу, он је спреман да иде против ње. На сваки начин да је боље да тако буде него да му се овако на сваком кораку подмеће и да му ствара неприлике. Ја ћу признати да је било под либералима незаконитости, али сматрам да је ово много већа неправда и већа незаконитост, него што је под либералима било.

Нека г.г. предговорници казала су да по садашњем закону не може бити нереди при изборима, ја се слажем с тим да под садашњим уставом не може бити нереди, они имају у томе право.

По актима главни одбор ради што се десет 13. и 14-ог у вече.

Верификациони одбор има то исто да ради. Али ви ћете сви дозволити да по овом начину избора, ово је припрема за избор. Ту може власт, ту могу грађани, сви без разлике, да изигравају закон и да злоупотребљују свој положај полициске власти и кметови. Приликом давања карата код нас у нашем округу има неколико жалби да су људи долазили да им кмет да карту, а он то није хтео учинити. Тако је у општини врбичкој долазио неки Јон Буџа из Костола и поднео печат како га кмет зове, да дође у судницу, а кад је тамо дошао, онда га је он терао да гласа, а друга двојица која су била платила порезу и тражила бирачку карту кмет им није хтео дати. Они су онда поднели тужбу првостепеном суду и суд ће можда и донети решење о томе, али је онда већ доцна јер они нису могли да даду глас за своју партију и тако они, који су добили право гласа, они освајају на избору. Тако је и овом приликом било а и доцније кад суд донесе решење, опет ће ова радикална већина остати на својим посланичким клупама. Ја сматрам да би под овим уставом а под маском неке слободе, свака влада могла да добије већину на овај начин.

Није доста, господо, што су полиц. чиновници као надзорна власт јурили по селима те утицали на издавање бирач. карата, није доста што су чиновници министарства вршили неке контроле, пред изборе, већ смо чак видели и три господина министра у нашем крају, који су нам ваљда били дошли у госте.

Свакако да су господа наша за то разлога и посла, али мени изгледа а и свом тамошњем народу, да су дошли да агитују, јер нису веровали у своју већину, него су чак и сами долазили да агитују.

Г. прота Милан изволео је напоменути како у овогодншњој скупштини нема жалби против избора. Заиста нема их. Нема их зато, што они знајући своја грађ. права они су подносили тужбе суду и нису имали потребе да то чине и Скупштини, јер су се надали да ће то суд свршити докле се не састане Скупштина.

Ја мислим, да ћете сви ви бити сагласни да један пут бар кад ви признајете да је устав слободнији, да треба имати закона, који ће да осигура слободу избора посланика, да један пут станемо на пут злоупотребама чиновника. Признавати се мора, да је овом приликом полиц. власт врло вешто одиграла своју улогу, а да ли се то постигло упуством г. министра или не, то не знам, али знам да то нису учиниле полиц. власти непосредно већ преко својих кметова. Било је случајева да су неки грађани добијали бирачке карте плаћајући само последње порезе и кметови разуме се незнајући то, они су то тако и чинили злоупотребу своје власти и положаја јер нису могли да виде какву кривцу чине и шта може то за собом да повуче. Но представите да је то мали број, али према целокупном броју издатих бирач. карата значило би, да је српска благајна примила све дугујуће порезе и ја се радујем ако је то тако; ако су дакле сви, који су добили бирачке карте онда је благајна пуна. Но видећемо ми при доношењу буџета, да ли је доиста та пореза покупуена.

Са свију дакле разлога сматрамо да су избори незаконити и да су гори него лањске године, јер су се овде намерно чиниле злоупотребе.

Изв. Милан Мостић. Г. предговорник навео је у неурединости избора нарочито свој округ због издавања бирачких карата лицима, која немају право гласа, те је то био повод из кога је он извео да је избор незаконит. Ово извођење предговорника није ништа друго до једна претпоставка. Баш и кад би биле издаване бирачке карте онима, који немају право гласа, г. предговорник не вели, да су се тим картама

ови бесправни бирачи послужили и да су гласали. Даље г. предговорник заборавља, да се, баш кад би ови бесправни бирачи и гласали, при тајном гласању не зна, за коју су листу гласали. Али истина опозиција има права да претпостави, да је се зато дошло до оваквог резултата, те су либерали пропали а радикали победили што су ови бесправни гласачи гласали за радикале. Но и ова претпоставка којој се не може пок'онпти никаква вера, док г. предговорник не докаже оба своја навода: т. ј. и да су карте издаване бесправним лицима и да су их они употребили. Међутим г. предговорник не доказује ни једно ни друго. Ја нисам устао ради овога, него ради оне замерке, што г. предговорник вели, да је у крајинском округу било већих погрешака и неправилности, што сведочи извештај вериф. одбора, јер вели у једној тачки стоји: да су ту биле веће неправилности. Ја ћу ту тачку да прочитам: „у окрузима крагујевачком, крајинском, моравском, пожаревачком, топличком и подринском било је *омањих* погрешака на појединим бирачким местима“... итд.

Као што видите, господо, нити је овде било већих неправилности, нити погрешака, како је г. предговорник казао, — доказ је још и то, што и он сам признаје да није било жалби против избора. Па, господо, кад се нико није на избор жалио онда свакако се мора признати правилност истих, а што се тиче оних погрешака о издавању бирач. карата људима који нису имали право гласа, због њих су већ подигнуте тужбе надлежном првостепеном суду и кривци ће се осудити кад се дело догаже. Онај пак разлог да се они нису могли жалити Скупштини, пошто су се већ суду жалили, не може опетати с тога, што сваки грађанин има два права: да се жали и суду и Скупштини, а кад то нису учинили онда се може претпоставити да погрешака и није било.

Министар финансија. Господо, за време мога одсуства г. Авакумовић дотакао се једног мога расписа и ја сматрам за дужност да кажем неколико речи ради објаснења.

Доиста, господо, такав распис постоји т. ј. о питању да ли задругари имају права гласа кад плате само свој лични порез? И ако је за мене као министра финансија у почетку постојао као чист финансијски разлог тај, да ја ово ради бржег и правилнијег прикупљања пореза не дозволим, ипак на основу тачне одредбе Устава, а у споразуму са мојим другом г. министром унутрашњих дела и по саслушању мишљења правника, ја сам ту фискалну жељу морао да напустим пред јасном одредбом земаљског Устава. Јер ево члан 85 Устава у другом ставу казује ово: „задругари, који су навршили 21 год. имају право бирања ма колику непосредну порезу плаћали.“ Господо, која су била чланови уставотворног одбора, а ту је био и г. Авакумовић, сетиће се врло добро да је ова тачка ушла с тога да фаворизира, да повлађује установи задруге. Међутим закон о порезу наређује да је задругар дужан држави да плати само своју личну порезу, а старшина задруге порезу на имање. Према овако јасној уставној одредби са свим је јасно, за што је и онај распис издат у оном смислу.

Тим се расписом признаје задруги само оно, што јој је Устав земаљски огарантовао, јер задругари дугују држави своју личну порезу а Устав каже, да имају право гласа ма колику порезу плаћали, иначе ако би се то хтело друкчије да тумачи, могло би се одузети право гласа свима задругарима, кад старшина задруге неће порез на задругио имање да плати, јер и задругари су разног политичког мишљења међу собом, а и према старшини задруге.

Према томе ја мислим, да се нисам ни мало огрешно оним својим расписом, и налазим да онда отпадају и сви вицеви за које сам чуо да их је г. Авакумовић том приликом изабацио.

Јован Авакумовић. Ја оћу да одговорим г. министру финансије; мислим да г. министар који није чуо, шта сам ја говорио или који ваљда зна шта сам говорио, кад одговара на говор, са свим је, најблаже да се изразим, некоректно поступио, кад је мој говор назвао вицеви. Ако ми хоћемо да се у Народној Скупштини служимо таквим изразима, и ако мислите, да је то лепо, ја вам честитам.

Михаило Поповић. Цео говор о неправилности ових избора, по говору господе из либералне странке, а нарочито по говору првог предговорника подељен је на две половине. Једна, и то прва половина оснива се на чисто изборним актима, а друга је ван акаташла те је тражила доказе за неправилност избора. Што се тиче првога дела говора — онога који се оснива на изборним актима, господин извештач и Лаза Илић, тај су део веома лепо и јасно изнели као слаб; изнели су да баш они, самом својом слабашћу војују за оно против чега су требали да војују т. ј. за правилност избора. Мени остаје, да се дотакнем онога другог дела, — онога дела, у коме г. предговорник тражи доказе и ван изборних аката. Он не само да је ту тражио доказе, него је, у колико се ја сећам, нагласно, да је баш ту тражио и тражи праву есенцију о правилности или неправилности избора, управо о законитости и незаконитости. И одмах наводи рад појединих лица против либералне странке и тај рад удружује са радом државних власти.

Да би то своје тврђење доказао, он износи један случај који се десно у Гроцкој; он је рекао: да се ту у Гроцкој држао један либералан збор, и за време држања збора дошао је био капетан, и навео је једнога поштара да им поквари збор. Па лепо. Чиме је тај поштар хтео да смета? Тиме, вели што је једноме од либерала казао: „лажеш“. Према овоме изгледа, да смо ми, а нарочито либерали, политички тако нежно васпитани, да се овај поступак сматра као нечувен, као нешто тако страшно, да би могао да има рђаве последице за изборе по либералну странку. То не стоји. А да не стоји ја ћу вам навести један пример. Ми смо држали један збор у Житковцу. Тамо се десно један члан либералне странке; и тај је члан либералне странке тражио да му се да реч, — реч на чисто радикалном збору. И ако је тај човек својим понашањем пре добивене речи заслужио, да му се не да реч, он је ипак добио. Па шта је радио и како се понашао у говору? Он је не само једноме радикалу казао: „лажеш“, него је, на начин, на какав може једна рђава жена клеветати и грдити, грди, о читаву радикалну странку и владу. И поред свију клевета измошљотина и папкања на најбезобзирнији начин изнесених, он својим говором не само што није могао створити забуну међ радикалима, не само да је процао са својим говором, већ је још веће неповерење створио према странци којој припада. Па кад овака радња једнога либерала није могла да помете радикале, онда од куда је могла она једна поштарева реч ода штетно утиче чак на изборне последице по либерале. Предите та два примера, па ћете видети да је тај доказ, који је г. Авакумовић хтео да употреби за своје тврђење веома слаб и ништаван. Даље, у остале припреме за успешан резултат по радикале, наводи и избор председника бирачких одбора, па се г. Авакумовић позива на члан 59 закона изборног који говори о тим председницима. Тамо се, до душе, вели: на првом месту вели бираће се људи који су свршили правни факултет; па онда други који факултет; па тек онда који су свршили средње или друге какве школе. По томе изгледало би, да би требало најпре понунити самим правницима, па кад их више не би остало, онда другим факултетлијама, па најпосле учитељима; али г. Авакумовић, или није хтео, или је случајно изгубио из вида трећи став истог члана у коме се каже: (чита).

„У првом реду узимаће за председнике бирачких одбора у дотичном изборном округу, лица из тога округа, па тек у недостатку њих, узимаће из других округа и то најпре из оближњих.“

Ја господине мислим, да сви знате, да нећете наћи ни у једном округу у центру, у окружној вароши толико правника, са колико би сте могли подмирити сва бирачка места; а међу тим, овај став каже, да пошто се узму људи из тога округа, онда се тек узимају други. И по томе, овај рад државног одбора коректан је; не само да је коректан, него сваки другачији рад био би незаконит.

Једна друга замерка која је такође узета као доказ за оно што је хтео г. Авакумовић да докаже, тако је слаба, да

управо њу не би требало ни анализати, нити о њој говорити. То је она, где вели, да по среским канцеларијама нисте могли наћи чиновнике. Чиновници су, разуме се, по својим званичним пословима ишли по срезу. Г. Авакумовић каже, ми можемо мислити да је то за то и то. Разуме се никоме није забрањено да мисли шта хоће; али признаћете, да у томе не лежи доказ за неправилност избора, и да су они ишли само да послуже интересима радикалне странке. На послетку, да их је посао позивао ван канцеларије, и они да су седели, господин би Авакумовић са пуним правом казао: а за што су седели? — Свакако тај је доказ веома слаб.

Још слабији је онај доказ, који се оснива на путовању начелника и инспектора министарства; па најпосле могли би се и послужити начелником министарства као човеком, који је одавно радикал. Али ја не знам од куда може да се послужи и путовањем госп. Симиним, кад се зна, да тај човек не припада радикалној странци, и ја, право да вам кажем, сад први пут чујем, да је тај човек радикал. Мислим да свакојако, и ако би било какве радње његове на политици, на корист какве странке, да би тај рад био пре у корист ма које друге странке, само не у корист радикалне странке.

Као основ за ценење ових избора, узео је г. Авакумовић што су многим дате бирачке карте а нису платили порезу. Заиста, та је примедба са свим умесна; давањем бирачких карата онима, који нису платили порезу учењана је повреда закона; и против такве повреде треба устати — треба радити, да се више такве повреде не дешавају. Али, господине, кад се већ суди о правилности и законитости избора, онда се ситне и безначајне погрешке — неправилности, које не утичу на резултат избора, не могу узимати у рачун. Њих мора бити, по овој сложеној системи изборној, и ми све што можемо и што треба радити у овом случају, то је старање и рад да се те погрешке умањују, а за то имамо довољно законских средстава. Али ако њима није окрњено оно, чему изборни закон и има да служи — а то је чиста изјава народне воље при бирању посланика — ако тим малим неправилностима није то начело окрњено — повређено, онда не можете те изборе назвати неправилним, а још мање незаконитим. Тим би доказима могао госп. Авакумовић да се послужи само онда, кад би нам изнео толики број тих гласача, који су добили карте бирачке, а нису имали право гласа, да би тај број неминуовно могао да утиче на резултат избора; али то г. Авакумовић није навео, нити верујем да би их могао навести; јер као, што рекох, тих је случајева било само на неколико места а и што их је било то је с тога, што је овај наш изборни апарат врло сложен те ће се с тога и у будуће дешавати погрешке. Видели смо погрешке у местима, као што је Београд, а камо ли да их не буде у местима где су људи мање писмени. Даље је г. Авакумовић навео: како је чак и дете од 11 година добило карту. Ја о томе случају нећу да говорим, јер би тај разлог био још најслабији. Ту сем онога мишљења господ. Мостића, могао би се често десити случај, да онај који нише карте, може да праметне име, па да место онога коме нише карту, напише име његова брата. Даље, ни оно позивање гос. Авакумовића на распис гос. министра финансије, у коме такође налази незаконитости, мислим да није основано; јер на сваки начин, такав распис оснива се или на уставу или на изборном закону. У уставу се сасвим јасно каже у члану 85 (чита).

„Задругари, који су навршили 21 годину, имају право бирања ма колику непосредну порезу плаћали“. То начело уставно освештано је у изборном закону, ставу другом члана 10 где се каже: (чита).

„Сви задругари у задрузи, као и старшина задруге, који су навршили 21 годину имају право бирања, ма колику непосредну порезу плаћали, било сваки за себе, било укупно.“

Према овоме са свим је јасно, да сви они, који су задругари имају да плате своју личну порезу, и плаћањем те своје личне порезе добивају право гласа. Порез на имање, разуме се, плаћа сам кућни старшина; и на сваки начин она неће пропасти, јер стоји у вези са имањем.

Дакле господо, видели сте, да сви ови разлози, који су наведени у корисет онога да се докаже, да су избори били незаконити, толико су слаби, да с ојом слабшћу војују за оно, против чега су требали да војују, војују баш за законитост избора. И према томе, ја мислим да би требало у овој дебати усвојити извештај верификационог одбора, онако како је поднет.

Председник. Данашњу седницу закључујем; а другу закључујем сутра у девет часова пре подне. На дневном је реду продужење данашњег претреса.

Сасанак је овај трајао до 12 и по часова по подне.

4 САСТАНАК

10 новембра 1890 год. у Београду

ПРЕСЕДАВАО ПРЕСЕДНИК,

Никола Пашић

СЕКРЕТАР

Витом. Младеновић

Присутни министри: председник министарства, унутр. дела, просвете, правде, грађевина и финансија.

Почетак у 9 сати пре подне.

Председник. Седница четвртог редовног састанка отворена је. Изволте чути једно питање.

Секретар Вит. Младеновић чита извод из питања Тодора Радовановића. (Чује се: нека се прочита цело питање).

Председник. Жели ли скупштина да се прочита цело питање? (Жели).

Секретар В. Младеновић прочита питање, које гласи:

П и т а њ е

на

Господина Министра унутрашњих дела

По јавним гласилима објављено је, да је између 16. и 17. Октобра ове године, пребегла из Турске у Врању, Фатима кћи Фазлије Ахметовића турчина из Ораовице, с том намером, да се са својим заручником Јањом Стојковићем Србином из Турске венча, пошто најпре према њеном драговољном пристанку прими православну веру, а имала је 18 год. своје старости.

Српска власт у Врању, место да је узме у заштиту, она је према извешћу јавних гласила Фатиму најжалосније зостављала и преко њене (Фатимине) воље насилно вратила натраг у Турску.

Па ако је ово све у истини, да је власт Фатиму зостављала и да је преко њене воље натраг у Турску њеним родитељима, и ако она има 18 година своје старости, вратила: —

То питамо господина министра унутрашњих дела, да нам одговори:

Да ли је њему што по овој ствари познато, па ако му је познато:

Мисли ли, да онога, који је ово безаконје учинио казни, јер је овим омаловажио српске власти и погазио §§ 18. 45. 69. и 150 грађанског закона.

9 Новембра 1890 г.

Посланици

Тодор Радовановић

народни посланик

Лазар Миловановић

Лазар Ј. Лазаревић.

Тома Јовановић: Господо, то је ствар која је мени врло добро позната и при којој сам био очевидац... (Чује се: није сад на реду да се о томе говори).

Председник. Ја сам мислио, да сте хтели говорити о томе, како са овим питањем треба поступити, али кад ви говорите о самом питању, то сад не можете о њему говорити, но доцније кад то питање буде на реду.

Ово се питање упућује надлежном министру.

Сад изволте чути 2-ги и 3-ћи протокол редовног састанка.

Секр. Др. Ст. Вукчевић прочита протокол 2-ог редов. састанка.

Председник. Има ли ко шта да примети на састав овог протокола? (Нема).

Прима ли скупштина прочитани протокол? (Прима).

Изволте чути протокол 3. редовног састанка.

Секретар Вит. Младеновић прочита протокол трећег састанка.

Председник. Има ли ко шта да примети на састав протокола?

Јован Авакумовић. Овај протокол написан је у духу и правцу таквом, да је из говора опозиционара врло мало изведено а из говора већине далеко више. То је најпослед ствар секретарова а из стенограф. бележака видеће се шта је ко говорио. Но што се тиче вођења протокола, мене се ништа не тиче, него сам устао да учиним примедбу, како је мој говор изведен. Он вели, да сам ја казао: „не побија да је избор био незаконит“....

Стенографске ће белешке најбоље показати шта сам говорио. Мој је говор јучерањи био у томе правцу да докажем, да су садањи избори били незаконити, а не како је у протоколу написано.

Вит. Младеновић. Г Авакумовић није био овде кад сам ја прочитао у почетку његов говор, јер на крају стенограф. бележака стоји: да избори нису били незаконити него да сте тражили да се прегледају акта, те да се види у колико су они законити или не

Љуба Јоксимовић. Ја би имао да изјавим Скупштини, односно тога што се нека господа позивају на стенограф. белешке, да они имају обичај, да оду код стенографа и поправљају своје белешке како они хоће. За то би ја молио председништво, да не дозвољава говорницима да после своје говоре сасвим другаче исправљају, а не онако како су у скупштини говорили.

Председник. Желите ли г. Авакумовићу да вам се говор исправи? (Не желим, него сам само приметно).

Усваја ли скупштина прочитани протокол? (Усваја).

Изволте чути молбе и жалбе скупштини упућене.

Секр. В. Младеновић чита:

Ђорђе Поповић, бивши ђенерални конзул из Београда, моли, да му се извесне године службе признају за указне.

Арсеније Шуменковић, писар управе вар. Ниша моли да му се 5 година, што је провео као учитељ у Македонији од 1873 — 1878 год. урачунају у указне

Богосав Заваџа, окруж. лекар моли народну скупштину, да му урачуна 3 године, 1 месец и 27 дана, које је под указом провео, у садашњу службу, као окружног лекара.

Иван Плесничар, санитетски поручник моли да му се извесне године неуказне службе признају за указне.

Милосав Рашић, тежак из Деонице, моли, да народ. скупштина реши: да му се поврати земља, коју му је општина деоничка одузела.

Петар С. Мостић, коњички мајор, моли, да му народна скупштина уважи године службе, проведене у руској војсци.

Грађани општ. Ђуниске моле, да народна скупштина реши, да село Трубарско претходно донесе одлуку са селом Ђуниском о уживању заједничког имања и плаћању заједничког дуга, па тек онда да се одвоји од општине Ђуниске.

Никола Марјановић срески писар у пензији моли, да скупштина реши: да му се из државне касе изда попутнина и подвозни трошкови за време српско-бугарског рата зато, што је из Беле Паланке у Ниш и из Ниша натраг среску касу и архиву спроводио и што је другом приликом извесне транспорте спроводио, зашто је и прошлогодишњој скупштини молбу подносио, па му није решено.

Председник. Све ове молбе и жалбе упућују се одбору за молбе и жалбе.

Сад приступамо продужењу претреса о извештају одбора верификационог.

Станко Петровић. Молим вас, господо. У јучерањем говору нападала је опозиција на владу и на радикалну странку,

како су они утицали на изборе у корист радикалне странке и како су избори незаконито извршени у корист радикалне странке.

Ја хоћу прво да одговорим са неколико речи на те нападаје опозиције.

Мени се чини да је познато свима нама и нашем народу, да од ових 10 год. на овамо радикална странка ужива велико поверење у народу. Господа, која нападају радикалну странку и владу, као да су они радили при изборима у корист радикалне странке, заборавили су, да они никад нису имали своју праву већину у Скупштини. Досадање владајуће странке никад нису могле имати своју већину са народним поверењем, него су: либерали добијали већину апсанама и букагијама, буцама и нападима и тако су стварали себи већину у Скупштини. Напредњачка влада није такође имала своју већину са народним поверењем, него 1881 год. кад је први пут стала на управу земље и позвала Народну Скупштину, Скупштина је одмах створила већину, која је била противна владавини напредњачкој.

И њихови листови до избора и чланови опозиције у Скупштини немају никаква доказа, којима би оправдали њихове наводе, да је радикална странка на незаконити начин добила своју већину у Скупштини. Дакле то је овако од 1882 год. када су напредњаци силом и помоћу власти полициске, сејмена и војске чинили притисак те су чак слали људе у Зајечар и тамо их убијали и живе закопавали. Кад и то није помогло, онда је народ српски 1886 г. ипак послао своју радикалну странку као већину у Скупштину.

Дакле, господо, нема места што овде поједини чланови опозиције неправедно нападају на радикалну странку и министра војеног као да је њиховом агитацијом за посланика у Чачку изабран члан радикалне странке.

Ја мислим, господо, да од 10 год. на овамо да не може бити овде речи о агитацијама народне радикалне странке, јер је народ српски видео како је до сада обмањиван па да је с тога и дао већину радикалној странци.

Г. Авакумовић навео је како је министар војени издавао неке расписе и није одобрио неку лицитацију у Чачку пре док се не изврше избори те да види, да ли ће они испасти у корист радикалне странке. Тако исто говорио је и за министра просвете. Господо, зар је само Чачак као либерално место пропало усљед агитације од стране појединих министара. Ја не знам како либерали и г. Авакумовић може тако што да каже и да заборави да су досада били либералски посланици не само из Чачка, него и из Пожаревца, Параћина и Лесковца, па ипак да су сва та места сада дала радикалне посланике а не либералне, а то с тога, што нису на те изборе утицали министри него је сам народ увидео, да је био до сада обмањиван па за то је и дао поверење оним људима у којима вере има.

Дакле, господо, сви ти наводи који су управљени на владу и радикалну странку не вреде кад је уз радикалну странку 6/7 народа српског. А радикална странка може само сама да пропадне ако не иде овим путем, којим је до сада ишла. Иначе, као што рекох, њихови наводи ништа не вреде.

Ја ћу као њихов пријатељ да им кажем, да они треба да пођу путем истине и истину да говоре па ће имати народ уза се.

Дакле, то је што сам имао да кажем, да им није агитација одузела неке њихове посланике, него народ даје своје поверење онима који говоре истину и иду правим путем.

Тодор Туцаковић. Молићу г. председниче. Кад би се у Скупштини Народној водила реч о либералној влади или о либералној већини скупштинској, ја бих био спокојан, и ћутао бих. Али кад се говори, ружи и напада цела либерална странка, ја сам дужан да се браним —

Председник. Молим вас г. посланиче ни сте записани и кад дођете на ред добићете реч (Туцаковић: Добро).

Живојин Величковић. Избор посланика у подунавском округу, из кога доводим свај мандат, још је отворено питање јер се, према извештају верификационог одбора, дефинитивна одлука о њему има донети кад се изврше избори у оним двома општинама заклопачкој и барајевској; но знајући, да резултат избора у истим општинама, не може изменити дојакошње стање, да је дакле несумњиво да ћу остати као посланик и користећи

се чл. 10. закона о пословном реду, узимам и ја реч да говорим о овим изборима напред изјављујући, да то чиним под утисцима *двеју повреда двају принципа*, од којих један има непосредног основа у уставу, а други посредне везе с изборним законом, а непосредне везе са законом о јавним зборовима и удружењима.

Но пре тога имам да учиним примедбе на формалну страну извештаја верификационог одбора, у којима може бити да ћу се послужити тешким изразима, и за то молим да ми се оне не ставе на терет, јер не знам које би изразе подесније било употребити, те да се каже оно што се има рећи.

Казато је у томе извештају да постоји жалба од извесног бирача на извесни избор варошког посланика. Који је тај посланик зна се. У извештају верификационог одбора казато је да се дотични посланик налази *под судском истрагом за преступ*, и да се за тај *преступ* налази у слободи. Верификациони одбор мисли, да је тај избор уредан и предлаже да се он као уредан усвоји.

Господо, кад би у верификационом одбору заседавали људи, који не знају шта је то закон, и не знају правити разлику између *злочина* и *преступа*, онда би то друга ствар била. Но кад у верификационом одбору и као члан и као извештач учествује човек који је мој колега и као посланик и као адвокат, човек правник, онда се чудим како је могао како се управ смело у извештају одборском рећи: да се дотични посланик налази под судском истрагом *а преступ*, кад је он под судском истрагом за *злочин*. Стоји дакле то, а и доказ је уз молбу поднешен, да је дело за које се дотични посланик налази под судском истрагом казнимо по § 261 крив. закона, а дела из тога параграфа сматрају се за *злочина*, јер је казна за таква дела одређена кривичним законом до 10 година робије. И према томе дакле дотични посланик не налази се под судском истрагом *за преступ* него за *злочин*.

Остављајући ни страну то, да ли је ова његова оптужба, за *злочин* тако кажњив, могла и да ли може утицати на правољаност избора његовог, имам да констатујем то: да се овде, било хотично или нехотично хтело пронети кроз Скупштину уверење о једном факту који тако у истини не стоји, а тај је: да се дотични посланик налази под судском истрагом за *преступ*. Но било једно или друго, извештај верификационог одбора погрешан је, пошто стоји у свему блажији догађај но што је у ствари, а кад то стоји па ма била и из нехата грешка учињена јасно је да је верификациони одбор са недовољном или са најмањом пажњом расмотрио изборна акта и у колико се осталих избора тиче.

То је мој протест на извештај верификационог одбора са формалне стране.

Господо, установа јавних зборовна има основа у Уставу и закону о јавним зборовима и удружењима, Задатак јавних зборовна је узвишен. Он има ту дужност, да усавршује јавну свест, да је култивира и да од ње начини непробојни штит, пред којим ће падати и о који ће се ломити и копља демагогије онако исто као и копља сваке тираније.

Мој поштовани пријатељ г. Авакумовић у свом јучерашњем говору, говорећи о дејству зборовна, о вези и значају њиховом са изборима, изнео је све неприлике које су либерали на зборовима својим претрпели од стране здруженог терора, од стране власти одозго и сумњивих елемената радикализма одоздо. Он је то јасно обележио и по што је истим, као што рекох дотакао све те зборовне, ја сам имао разлога, да не понављам оно, што је он рекао па сам био и решен да то не чиним. Но један испад поштованог посланика зајечарског, који се дотакао сикиричког збора, даје ми повода, да говорим и о овом питању и о овом збору.

Пре свега понављам, да у припреми грађана за самостално мишљење стоји важност установе јавних зборовна. Либерална странка имајући пред собом своја историска дела, која ће потомство ценити, имала је права да се као организована странка јави да као странка изађе пред народ и затражи његову љубав и поверење као и друге странке. На том путу либерална странка још при првој појави имала је посао отворене борбе за одржање зборовна и рада на њима. И што се споменутог сики-

ричког збора тиче, узимам реч да се објасним нарочито са г. Министром полиције. На онај исти личарски начин, на који је и збор од 14. и 15. Маја у Београду нападнут, беше терорисан и либерални збор у Сикирици, а сам терор на њему образован је био од писара, комесара и тридесеторице, који су и сад под оптужбом да су разрушили дом извесног либерала у Сикирици.

Спречен у овоме раду и увређен таквим поступком, ја сам се обратио отвореним писмом на г. Министра унутрашњих дела и тражио, да заштити у будућим приликама либералне зборове. Тада сам рекао и ово: — дозволите ми да прочитам.

«Или постоји општи план, којим се као по једној смишљеној шаблони иде на то, да се насиљем и терором органа власти осујети сваки појав слободног збора и договора и да се сав апарат државне власти, суспендујући Устав и његове најбитније установе стави у искључиву службу предстојећих избора народних посланика, у смислу власничком, па макар то довело и до грађанског рата, до покоља, и до државног удара, или да је ваша воља недовољна да сте ви управ и сувише слаби према анархичном ветру који, можда zgodно разлађује нечија чела: да сте нејаки за извршење уставних и законских мера, као гаранције која подусловљава слободу политичке вероисповести, слободу збора и договора, јавну безбедност, личну, имовну и потпуну слободу избора народних посланика.

Ну било једно или друго — оно прво или ово последње — свакојако, право слободних избора народних посланика стоји угрожено, г. Министре, или жељом вашом, ако је први случај, или силом органа ваших, ако је други случај.»

Кад сам ово рекао, — а г. Министар унутрашњих дела, и јавно мњење нису се могли незаинтересовати за испитивање истинитости овога што сам казао — ја сам очекивао или да будем оптужен, те да на суду докажем то што сам рекао, или да г. Министар сам нареди истрагу против оних, против којих је ово писмо било упућено. По г. Министар није учинио ни једно ни друго. И шта више, место да даје исправку у истим листу у коме је с основом нападнута његова радња, г. Министар даје у «Српским Новинама» званичну исправку.

Кад сам се ставио у положај, да испитujem узроке, који су г. Министра руководили, да узме овај пут а не други, као природнији, дошао сам до уверења: да се г. Министар уверио да је све оно, што је изнесено у писму, истина, и да му је zgodније било ћутати по замном даље него. Г. Министар на сваки начин мислио је, да је за њ боље да не доведе себе у алтернативни положај па или да се судском пресудом потврди оно, што сам рекао, или ако покуша да да исправку у истим листу да му се она одбије и тако да буде понова доведен у положај: да ћути или да се радом својих органа компримитује, или ако би за нештампање исправке, оптужио уредништво, да себе доведе у тежи положај, јер би уредништво тога листа на свој начин оправдало свој поступак пред судом, јер би доказало да је писмо по садржини истинито а да је исправка неистинита била. Да би све неприлике избегао, он је се с тога разлога и решио на корак кога је преко «Срп новина» учинио. У томе је дакле разлог а он је доказ и за осталу господу — са кога није тужба ни против мене подигнута нити је у погледу исправке поступиено како треба. Ја сам дакле имао разлога и тврдити оно што сам г. Министру казао, да или да постоји један општи план за напад на опозиционе па и либералне зборове у цели сузбијања слободне воље бирача на изборима; или ако не стоји да се напади предузимљу помоћу министровом, онда да је његова воља недовољна да стане на пут тим нередима, а то је тако исто ако не и још веће зло за наша права. Кад се то трди а министар опет ћути, онда ми као опозиција видимо у том такту најјаснији доказ, да је и све оно остало, у колико се односи на либералне зборове, била истина. Зборови дакле као претходна грађа за правилни и законити резултат избора народних посланика важна је установа. Та је установа на штету опозиције изиграна и од стране власти и од стране сумњивих елемената радикализма.

Ја мислим, да сам на овај начин одговорно зајечарском посланику, и да сада може друкчије мислити о зборовима ли-

бералне странке па и о неприликама које је она на збору сикиричком имала да повуче од његових пријатеља.

Либерале су клеветали и поред других клевета, које су на либералну странку бацали присталице владајућег режима, од којих има нарочито једна коју ћемо овде, ових дана, на свечан, веома свечан начин расправити, — била је још једна, која је у ниској цели изречена у песми ваших присталица, у песми:

„Либерали земљу задужили,“

«Напредњаци тапију издали».

(Чује се: такоје, није тако). Није тако! јер никако не стоји, да су либерали замљу задужили а напредњаци тапију издали.

У осталом нека напредњаци правдају сами своју радњу, а ја тврдим; да је буџет од 18 милиона динара, колики је био под либералима, порастао данас толико, да се више даје на отплату и интерес дугујућег капитала него што је пре цео дуг био.

Господо, у вези са овим питањем о клевети, и да је умесно оно покренути на овоме месту у доброј намери праведне одбране, као и да ће се она, друга, нарочита, на врло свечан начин расправити овде, стоји и једна клевета теже врсте, која компримитује не само Скупштину; не само радикалну странку па се томе невешта чини; не само њене прваке, него компромитује и једнога од наших другова посланика, који заузима највиши положај међу нама; компромитује земљу па и децу и децу у колевкама, будуће грађане наше,

Ја још напред изјављујем и тврдим, да изношење тога дела нити је потекло од нас либерала који смо овде, нити од чланова либералне странке; у опште, оно је потекло са стране другог дела опозиције с којим наша странка нема никакве солидарности. То изношење и кроз штампу потврђује, да међу нама има један, који је у данима искушења отаџбине, у данима Сливнице, стајао у вези са непријатељима наше земље. (Жагор, на ствар!)

Ово се питање покреће у интересу достојанства Скупштине, у интересу сваког члана и радикалне странке и наше, па најзад и у интересу самог г. Пашића (чује се говорите о изборима). И то је о изборима, и то има везе са дужношћу свију нас. (Граја).

Ја држим да је у интересу свију нас да се ова ствар расправи, а сам г. Пашић је дужан да докаже судском пресудом своју невиност и да клеветнике отера у апс. Иначе.. (Ларма, чује се, говорите о изборима). Кад то стижи, а ја верујем лично да г. Пашић стоји под клеветом, чему је доказ један мој чланак: који сам у тој ствари још 1886 г. у «Уставности: (Жагор).

Председник. Оставите догађаје, који су били пре неколико година и говорите о ономе што је на дневном реду.

Величковић. (наставља) ако ми не даге да говорим ја ћу престати.

Председник. Па говорите даље.

Величковић. Прваци ваше странке нису се трудили да васпитају народ јавној свести; по су га руководили заблудом и за то је могло бити то, да се клевета она странка, која је заједно са српским народом допринела да смо имали до скоро један устав који је заменио турски устав, а данас имамо други напреднији од старог; да се клевета странка којој има да се благодари за многе успехе, па и за Краљевину. Но потомство ће, имајући на уму све те клевете, као писац и творац историје, гледајући и тражећи и нас и вас; где је који био, у данима земаљске невоље наћи нас либерале заједно с народом на висовима код Два брата код Врање, код Пирота, код Суве планине, код цркве Грачанице и на Косову, (Ларма; чује се: на ствар.) а тада оно неће предвидети ни вас на Честобродници, ни оно писмо и глас издаје, што се на шефа једне странке износи.

Као други део грађе изборне борбе важи састављање бирачких спискова.

Г. Авакумовић навео је да је у Београду гласало до 750 гласача који нису били уписани до 19 августа у азбучне спискове напротив, који су једва 12 септембра у исти записани. Г. известилац верификационог одбора, побијајући горњи навод г. Авакумовића, признао је да стоји у истини само то да је 366 гласача гласало који су доцније уписани, ма да је законом одређени рок већ био прошао па се из тога што је 360 а не

750 накнадно уписано после рока и гласало, хоће да потврди, да ми нисмо набавили доказе да су при изборима чињене злоупотребе

Госнодо, кад постоји доказ у самом извештају верификационог одбора да су спискови у престоници фалзификовани са 360 гласача кад се то ради у Београду и на очима највише Управе, на очима владе, интелигенције и јавне штампе, онда зар ми немамо права сасвим да изводимо, да су такве исте, ако не и веће злоупотребе чине по паланкама и сеоским општинама по унутрашњости?!

Не мање злоупотребе чињење су од стране власти и при издавању карата, а то је трећи облик приправних радова за изборе. Ја ћу вам прочитати један акт, који се мора сматрати као званичан акт из кога ћете се уверити, да су већина издаване бирачке карте противно закону, а то је јамачно чињено за то што је влада морала имати извештаје, да је ситуација сумњива и неповољна па је било нужно прићи и овој мери. Ево вам господо тога акта (чита акт):

Начелнику среза Параћинског

Одмах пошто су бирачке карте општинама достављене, председник општине Гор. Мутничке наредио је мени као општинском писару, да бирачке карте одмах свакоме бирачу без разлике раздајем, ма овај порез платио или не.

Ја сам председнику престао да је такво дело неуставно, незаконито, и са големим казнама скопчано, и да то нипошто не чини. Но мој председник г. Милија Ракић и бивши посланик на уставотворној Скупштини, не хтеде то никако послушати, већ нареди раздавање бирачких карата, које су с малим изузетком, готово све без мог утицаја и растурене. И видећи ја каквој се беди мој председник овом злоупотребом излаже и себе и мене одохо од куће до куће и покупих натраг већи број раздатих бирачких карата. Но пошто председник никакве мере неће да предузме, па да се и остале, неправилно раздате бирачке карте одузму, и видећи ја у овоме повреду устава и изборног закона, ја се овим г. Начелничке оградајуем од сваке одговорности за ову злоупотребу; и изјављујем да при оваквим околностима нисам више у стању вршити дужност писара општине Горњо-Мутничке; те овим дајем моју оставку на то звање

1 Септембра 1890 год.

Г. Мутинце.

Јесам с особитим поштовањем понизни:

Милосав Богдановић

бив. писар општ. Горњо-Мутничке.

На вашу жалост, господо, овај је писар — радикал а не либерал. Међутим то што је он казао, познато је и из извештаја полицијског одељка који је поднесен г. Министру унутрашњих дела. То се потврђује овим речима из тог извештаја: (чита):

„За тим писар општински Милосав Богдановић поднео ми је доставу, како му је председник био наредио да сваком без разлике издаје карте, но ипак да је од извесних лица одузео али како даће вели, председник не предузима мере да се и од осталих одузму, то се вели оградајује од одговорности, и напушта писарство општинско.“ —

Ова је исправа издата 21 септембра 1890 г. Дакле и овај извештај, у вези с овим акт општ. писара у вези с овом пореском књижицом и овом бирачком картом, зар не дају доказа да су заиста чињене злоупотребе! (ларма).

У општини грљанској гласали су: Јован Узуновић, Сима Томић, Ника Вучковић, Радул Петрашковић и Стојан Туцовић: добили су карту и бирали су посланика, а као што ова објава Суда општ. Грљанске тврди, они нису били платили порез, те им је за наплату пореза 14. Октобра продато: Јовану 500 ока кукуруза, Сими 200 ока и другој двојци по 500 ока. Зар можете рећи да и у овоме не стоји доказ, да су власти чиниле злоупотребе? А ове злоупотребе у припремним редовима сва три облика, утицали су на слободу и самоопредељивост бирача и на сам дан избора.

Ви ћете казати: па шта то вреди кад нема доказа да је већина на тај начин добила карте? Ми тих доказа немамо јер су нам били неприступачни; но ирема стању ствари нама је доста и ово неколико доказа јер они очигледно тврде да је било злоупотреба. Но веома пада у очи, да све те злоупотребе носе више мање облик једноличности. Из тога излази да је по плановима за сузбијање права опозиционара на изборима радила једна памет, по свој прилици влада или главни одбор или и влада и главни одбор радикал. странке заједно. То се види из тога, што појединци не би имали рачуна да улазе у оваке незаконитости без нужде. Но како су из унутрашњости долазили о ситуацији неповољни гласови по владу, то је она учинила своје и тада се морао добити овакав резултат; но начин на ком је то постигнуто не даје права да се оваквим резултатом избора можете поносити.

Сад да одговорим поштованом посланику ужичком проти Милану. У свом говору, а бранећи правилност избора у Ужичком округу он је казао, да је и круна признала да су избори били законити. Ја из овога морам извести, да г. прота Милан има погрешно мишљење о значају престоне беседе. Та је ствар изведена на чисто и сад се зна: да је престона беседа у модерним државама програм рада владе, а да није то акт Круне. Ако је прота Милан под изразом „круна“ разумео престо или г. Намеснике, онда је погрешно.

Сем тога он каже: да су избори законити и по томе што нема жалби, ни молби. Но та околност да ли има жалбе или нема — не утиче на законитост избора. Јер ако се из тога може правдати овакав закључак поп Миланов, значило би: да би избори незаконити били увек онда, ако би на њих било жалби, па ма и недостајали други докази за њихову неправилност. Најзад је та логика погрешна, ја ћу му доказати и овим примером. Зна се да је прота Милан једно време гоњен, као и сам што сам, и да је морао бегати и из земље. Зар сад само из тога изводити, да је он заиста био крив? Боже сачувај!

Г. Мијаило Поповић, одговарајући г. Авакумовићу, казао је за г. Симу Павловића да је либерал. То не стоји; јер и ако је г. Сима негда био либерал, данас то није. Ми имамо исти пример и овде у Скупштини, да је један посланик био уписани напредњак, па сад седи овде у Скупштини као радикал.

Моје је мишљење, дакле, да је већина овогодипшњих избора незаконита. И ако ми немамо довољно доказа да потврдимо незаконитост свих тих избора, из тога се не може извести, да нема других доказа и о већим злоупотребама.

Мијаило Поповић. Овде је пред лицем Народне скупштине казано, да сам се ја уписао као члан напредне странке. (Чује се: није поменуто ни чије име). Господо, на тако тврђење ја кажем ово, и држим да ми част моја може диктирати само ове речи: ја кажем да је то лаж; и ако ми г. адвокат може да докаже ово, ја налазим за нужно да с места идем с овог места; а ако не докаже онда ће он знати шта му према овоме ваља чинити. Ја мислим да само на овакав начин могу да одбијем подло и ниско подметање.

Ако бих се хтео да служим логиком г. адвоката, да из једног факта правим читаве закључке, онда бих ја могао из овог једног факта — говора г. Величковића — казати, да му је цео говор истинит и инован, као и ово његово подметање.

Што се тиче г. Симе и та му је напомена излишна. Ја сам о г. Сими казао само то, да ја тога човека не познајем као члана радикалне странке и да сам о њему само овде чуо; и казао сам да ако би служио коме, то ће пре служити интересима ма које друге странке, само не интересима радикалне странке.

Прота Милан Ђурић. Да не би скупштина остала под утицајем говора г. Величковића, ја хоћу да кажем да је баш наша странка увек тврдила да је престона беседа програм владе.

Г. предговорник данас и г. Авакумовић јуче на широко и на дугачко труде се да докаже пред лицем Европе да су избори од 14. септембра били незаконити, а то чине једино с тога што су тад претрпели пораз. (жагор)

Ж. Величковић. Сведок је скупштина да ја нисам казао, које тај, што као уписани напредњак седи овде у Скупштини

као радикал. Међутим да има такав случај и ви знате, а г. Мика кад сад хоће да прави капитал од тога прима ући на себе ту примедбу, његова је ствар; изрази којима се он послужио у Скупштини — недозвољени су. Они показују колико је било у опште способности за рад и толерантности при управљању и владању на зборовима.

Мика Поповић. Ја сам уверен да је г. Величковић за мене говорио оно, за то што је то говорио у вези с мојим именом. А кад вели: да се није на мене односило, изјављујем: да сам тиме потпуно задовољан.

Известилац М. Мостић. Ја имам да одговорим на оне напомене г. Величковића, како је погрешан извештај верификационог одбора у погледу неспособности посланика из вароши Ћуприје, за то што се он налази под судом за злочин, а не за преступ. Господо, у извештају верификационог одбора то је ушло омашком; но и да није то ушло омашком, то ствар ништа не мења; јер се у 3. тач. каже: «који су под судом за злочинства или преступе!» Дакле, као што видите, то ништа не мења ствар. Да се могло погрешити, дошло је отуда што су извесна господа из опозиније за све време, док је одбор радио, долазила у одборску седницу и нас узнемиравала; и кад су позивани да нас оставе да посао посвршавамо, нису хтели то учинити и онда се наравно могла таква погрешка поткрасти. Г. Величковић је дакле казао за спискове за варош Београд, и вели да је г. Авакумовић рекао да је гласало до 700 бесправних гласача у Београду; а о мени је казао, да сам ја, поправљајући говор г. Авакумовића, изјавио, да није гласало 700 бесправних гласача већ 360. Г. Величковић је недочуо о чему је ствар и ова му је примедба погрешна. Нити је г. Авакумовић казао, да је гласало 700 бесправних гласача, нити ја да је гласало 360. Г. Авакумовић је казао да је накнадно уписано 710 а ја сам казао да није уписано накнадно 710 него 314, а колико је од тих накнадно уписаних гласача гласало — о томе нисмо ниједан говорили. Дакле примедба г. Величковића о овоме је бесмислена. Најзад г. Величковић је имао доброту прочитати и показати Скупштини једну карту и пореску књижицу да докаже тиме како су *en masse* издаване карте неправилно.

Онај један пример којим се хтео да послужи — пореска књига и карта — дозволите да ја у њега, нећу да кажем сумњам, али не могу да верујем тим пре, што су и г. Авакумовић и Величковић у свима својим доказима, којима се служе, наводили да су то јавне исправе а кад им се ове исправе затраже те јавне исправе не дају и неће да их ставе на увиђај ни одбора па ни Скупштине. Ја сумњам у те доказе и не могу у њих да верујем док се исти Скупштини не ставе на расположење и увиђај. Нарочито мислим да се не треба базирајући на оне доказе, за које г. г. посланици воде имамо, али хоћемо да их задржимо у нашим цеповима, и не дамо никоме да их види, па ни Скупштина.

Велизар Кундовић: Господо! — И ако смо после дугогодишње јаке политичке борбе која је у овој земљи вођена, дошли до овога устава са правима, у којима се сваком грађанину српском гарантује и лична и имовна безбедност, са којима је грађанину српском најслободоумније дата употреба његових права, опет на жалост види се на делу приликом избора од 14 септембра, да сви ти закони немају никакве вредности, да су мртво слово на артији, и да су се полициске власти и опет мешале у изборе као и пре и ако је то уставом и законом изборним забрањено било. Види се, господо, да код нас у земљи имају права на слободу закона и на заштиту закона само људи који припадају владајућој странци, а свима осталим грађанима српским прављене су сметње како при избору посланика тако и у праву кортешовања, у праву агитовања за посланике. Ове сметње чинише опозиционарима, у опште нису биле свуда једнаке. Неке су, као н. пр. у окружним варошима полициске власти непосредно улазиле у избор, а негде, као што је по селима, пуштали су да раде потчињене власти — општински органи. За све ово што сам поменуо ја ћу у неколико поднети доказе. Још летос кад је наша странка држала јавне зборове у Врању, Лесковцу, Чачку и другим местима; још онда кад су наши опозициони посланици давали рачуна својим једномишљеницима о

своме политичком држању на Скупштини и раду на Скупштини и доцније кад су истакнути кандидати наше странке, полициске власти и општинске чиниле су нам сметње. Онда су наше за нужно да у целом једноме срезу заказују општинске састанке под строгом заповешћу да ће сваки бити кажњен ко не дође на састанак, а који долази на наше скупове тога су кажњавали што није дошао на општински састанак. У Чачку на прилику уочи дана избора полициска власт јавно је добомем огласила да ће сваки бити кажњен ко сутра не дође на општински састанак. То је познато и Господину Министру унутрашњих дела и мислим да он то неће опорети; и кад су наши зборови били добро посећени, власт је одређивала изасланике који су на збору чинили неред и ларму само да би нам спречили држање збора. Да је овако систематски рађено у целој земљи, доказ су многе жалбе опозиционих посланика које све нису имале никаквог успеха. Кад је год, господо, био какав политички збор сазван од наше стране, г. Министар унутрашњих дела, увек је слао депешу да му потчињени орган јави како је збор посећен, какве су личности биле на збору, шта је било рађено и т. д. Ја не замерам за то што је министар то учинио; он је дужан био то радити, влада је дужна знати шта се ради у земљи, али шта су радили полициски чиновници? — Они су спречавали долазак на збор да би доказали како у њиховом срезу нема опозиционара и да се тиме препоруче. И кад смо ми говорили да је спречавање избора било, ништа није предузимано од владе, то значи да је наређено било да се у целој земљи праве сметње нама: Н. пр. у Мачви тамо је капетан распустио збор, као што је г. Авакумовић напоменуо с тога, што су два—три човека правила неред и ларму и кад је тај капетан отишао, — шта је било? — тишина а ми смо свршили посао као што треба. То значи да су ти људи били инспирирани од капетана да праве ларму, и кад је он отишао они су престали да праве ларму. Према оваквом стању ствари ти полициски чиновници нису били одговорни свом министру за своја недела приликом избора, па није било чудо ни то, што је капетан јадрански пред изборе јавно агитовао за изборе посланика. Шта више он то није ни крио, него је јавно у кафани причао, како је у ком селу прошао са агитацијом.

Господа говорници из већине, а нарочито ужички посланик, нови прота г. Милаш казао је како смо ми на изборима претрпели пораз и да с тога правимо ларму и вичемо да су избори незаконити. Не господо то није истина. Ја јавно и отворено признајем да ја нисам никада ни рачунао да радикална странка неће имати већину у Скупштини. То је за мене била јасна ствар, а сумњам да су и моји пријатељи друкче мислили. Али кад се дешавају нереди при изборима онда је радикална влада требала да заштити слободу избора и да неред устане на пут, а она није предузимала ништа. Све што се ради противу закона сматра се за повреду закона и према томе ја не разумем извештај овог верификационог одбора, где се н. пр. за пожаревачки округ каже: било је погрешака, али тако ситног значаја, да никако не могу утицати на резултат и правилност избора. Кад се издају карте људима који нису платили порезу, кад се праве спискови после законом одређеног времена, ја мислим да то није ситна погрешка, него повреде закона, које су свакојако кажњиве, а влада би требала да те капетане узме на одговор и казни за таку против-закону радњу. Да је то истини ја ћу вам поднети записнике које сам извео из избора округа пожаревачког. Н. пр. у Малој Манастирици гласало је 50 њих којима су издате бирачке карте, а који нису платили порезу. (Чује се: камо доказ). У записнику У Кучеву су гласали 5 људи који су пуштени са робије због убиства. У... гласало је десеторица више од оних који су у списку уписани били. Записници у општинама табановачкој, старчевској, јошаничкој, крупајској, кисилевској, затинској, пожеженској, кусињској, островској, кленовићкој и Ђуриковачкој, тамо нема ни списка издатих бирачких карата.

Шта значи то? — То значи да се после могло издавати бирачких карата колико се хоће а да за то нема никаквих дата. Овде имам силестно дата и много прибележака што сам извео из записника, али би било бесмислица да их читам јер

је јасно да кад се све то скупи да би изишло да је тако ра-
ђено у целој земљи. То је питање бар јасно и чисто

Известилац г. Мостић напоменуо је и то како код тајног гласања не може бити говора о претњи и застрашавању. Оно истина на први мах тако и изгледа, јер сваки бирач који зна како треба гласати за њега је претња све једна, али за масу људи која за то не зна, ја мислим да не стоји то. Узмимо овакав случај, као што је био у истини, каже кмет: чујеш ако пустиш у опозициону кутију, тамо има звонце па чим пустиш, оно ће да звони и ја ћу знати за кога си гласао (смеј) наравно кад се тако каже простом човеку, он не сме да гласа. Други случај у недељичкој општини тамо је председник бирачког одбора поп па забележи куглицу плајвазом и каже ово, ја ћу знати за кога ћеш да гласаш. Друго ме обележи куглицу првеним плајвазом, трећем мастилом и т. д. На сваки начин види се да може бити претње и застрашивања. Даље каже се у извештају да су избори били на миру. То је истина, али то није заслуга радикалне странке, него изборнога закона, јер вам је познато да се највећи неред дешавао по старом изборном закону при бирању бирачкога одбора, али сад престаје сваки говор о томе да може бити нереди.

Ви сте чули јуче да је г. министар финансија издао распис да задругари могу гласати ако плате личну порезу. Господин министар позвао се на устав и каже како је по уставу допуштено, и како је питао правнике, и они му световали да то ради. Ја држим да г. министар није имао у опште права да тумачи закон. Ви знате да тумачење закова припада законодавном телу и према томе је тај распис с кроз незаконит с тог гледишта. Друго: каже г. министар, да је питао правнике. Ја сам љубопитљив да видим тога правника. Задруга, господе, то је смеша заједничког живота и имања, смеша личности и имања. То зна сваки човек. И кад неко суделује у задрузи и по имању, са свим је природно, да имање није само старешине за друге него и задругара и ови треба да плате онолико колико на њихово лично учешће на имање припада. Старешина задруге не може да задужује задругу без саизволења задругара. То је ствар чиста и јасна.

Кад би се слободоумне установе гарантовале и поштовале од власти ја мислим, господе, да ни један посланик не би устао да говори против тога; али, као што се за Турску каже да није научила да плаћа, тако и код нас, власти нису научиле да поштују законе. Ви можете издавати најслободоумније и најбоље законе, али кад их власти неће, то све не вреди ништа. Изгледа, да ћемо имати власти које ће слушати само своју владу, а друге другу; а да се законитост оснује стално у овој земљи, о томе, изгледа, у овој земљи не може бити ни говора, као што се то доказало приликом ових избора.

Јер, господе, зар ви можете мислити, да су то слободоумне установе, кад се, као што је случај у општини бадовиначкој бира за председника општине 14 пута либерал, или, као што је у Липолисту, Аврам Белић 7 пута биран а није потврђен. Зар су то слободоумне установе? Зар су то гаранције и заштита за право грађана? — О томе нема ни говора

Каже се: па надзорне власти нису могле да утичу на изборе. Надзорна власт могла је једног Јанка Веселиновића који је учинио утају и још једнога човека, да држи на председничким местима за време избора, сигурно не за то, што су ти људи научили да поштују закон; него до избора, а после избора хајде у апсу. Да су се полицијске власти мешале у изборе, нека вам за пример служи и овај доказ. Ви знате врло добро да је један члан бирачког одбора у Лозници изјавио пред одбором, да ја нисам платио порезу на извесно имање, и да се тога не могу бити ни биран, а камо ли посланик. Господе, то није измишљено, то је члан одбора Милан Милићевић. Ето вам једне белешке, коју је писао капетан јадрански својеручно и послао је томе члану бир. одбора, и у њој стоји (чита):

„Према акту суда о... од 9 септ. т. Велизар по распор... свега 6.90 днн... полгође 1890 год на имање у Доњ, Кошљама ... ка докаже да је то на време... иначе није могао ни бирати... и бити, за то што није испунио...“

(на другој страни)

„Устава и... то је већ... како онда... применити 3 изборног закона.“

Ово је господе његов рукопис; ову је белешку пратио капетан томе члану одбора и то је од речи до речи тако записано. Да је ту исту цедуљу тај члан одбора прочитао, ја се позивам не само на остале чланове бирачког одбора него и на радикалног кандидата, који је био представник своје листе у одбору, и који ми је и обратио пажњу, и казао: — гледај, капетанов рукопис.

Према свему овоме што сам ја и остали моји другови напоменуо о незаконитости избора који су извршени 14 Септембра о. г. шта је на све то влада радила? — Она је ћутала. Радила је оно што и влада Ник. Христића. Ако је и потекла каква жалба на изборе, она је тражила извештај од начелника окружног или ереског, и тај се извештај штампао, и даље — ником ништа. Дакле, нема никакве разлике између владе Николе Христића јер власти чине оно исто што су и пре чиниле. — Господе, покушавало се и то, да се извесни полициски чиновници оптуже суду за недеља и гажења права српских грађана. И шта је било? Суд позове капетана или писара да одговарају а они и не дођу. Напослетку један судија рекао ми је да му не остаје ништа друго, него да му прилипи решење на кућу; на шта сам му ја казао да то не чини јер кућа и није његова. Тражено је и од министра одобрење да им нареди да престану суду. Па ипак од свега тога не би ништа. Шта ви можете да тражите од таквих чиновника који неће да вермају законе и уставна наређења?

Из свега овога, господе, што сам до сада напоменуо, извидим тај сакључак, да овако, као што сада ми радимо, ако каква странка изнесе какве доказе, којима се доказује незаконитост извесних чиновника, да се преко тога пређе, онда долазим до закључка да од сада свака влада може у Србији имати већину и да се не мора обзирати на народно поверење. Ја нисам био од људи који у то верују; али сад и ја верујем у то, јер се неће само на овоме зауставити. Каква нам је корист што смо досада домили наша леђа и тражили нека уставна права? Све је то отишло у ветар. Према томе изјављујем: да не примам извештај верификационог одбора, онако, како је од стране верификационог одбора предложен. (Чује се: доста је говорено).

Председник. Је ли вољна скупштина да реши да се посланици више не јављају за реч? (Јесте). Ко је дакле за то нека седи, које противан нека устане? (Сви седе).

Изв. Мил. Мостић. Г. Кундовић напоменуо је да не може примити извештај верификационог одбора, због тога, што је избор у пожаревачком округу оглашен као да је извршен уз неке омање неправилности, па вели, да таква одредба није тачна у самој ствари, јер је било много више неправилности и погрешака. Господе, ми смо разгледали сва акта, где има примедба и грешака и том приликом нашли смо да је било неких повреда поглавито у тајности гласања, за које су кривци оптужени и одговараће пред судом. Извођење г. Кундовића да, што је тако било у пожаревачком округу, да је било и у целој Србији, неумесно је и неосновано. Г. Кундовић имао је доброту да се и мене лично дотакне: како сам ја казао јуче, да при тајном гласању не може бити говора о застрашењу, и том приликом навео је доста комичан пример, како су њихове бираче варали на тај начин, говорећи им да у опозиционој кутији има звонце и ако тамо спусти куглицу, оно ће зазвонити. Мени је жао а и смешно ми је, кад видим да је могло да буде и такви случајеви, и да сам либерал, верујте ја од бруке не би ни износио овакве случајеве својих другова који бацају тако ружну сенку на њих као да се они од тога могу да застраше. Даље г. Кундовић заборавао је и то, да је при гласању био присутан и њихов — либерални преставник листе и да је он могао да каже, да то није истина и да се кмет само шали. Но ако се ово може да узме да је либерале при гласању страшило онда је то жалосно и сажалења достојно, а и карактеристично за целу либералну партију.

Др. Станоје Нешић. Господа из опозиције, казала су како су избори текли неправилно, па им је такав и резултат. Дужност ми је да изјавим да то не стоји. Но пре но што пређем на наводе г. Авакумовића, дужност ми је да изјавим нешто што се тиче навода г. Димитрија Машића, који је говорио о неким злоупотребама у срезу кључком у коме сам ја срески лекар. Г. Машић навео је, како је један кмет у селу М. Врбици учинио велики утицај на једног гласача, који није хтео доћи да гласа, тиме, што га је силом своје власти довео у судницу и овај је гласао.

Претпоставимо да је то баш доиста и било што је г. Машић навео; питам г. Машића, шта је хтео тиме да докаже, какав закључак да изведе, и може ли тиме доказати незаконитост избора? Кад би г. Машић навео да је такав притисак био наспрам целога села, онда би то била друга ствар, али овако нема никаква утицаја на изборе; или кад би могао да докаже, да се тако систематски радило у целом срезу или округу, онда би то доиста била озбиљна ствар о којој би требало водити боља рачуна. Место тих тешких доказа г. Машић изнео је једну обичну погрешку човека, који ће за њу и одговарати, која међутим нема везе са правилношћу или неправилношћу избора. Сам тај човек, он је један велики политички грешник у својој општини. Он је н. пр. од општинског кантара направио једну политичку шпекулацију.... (Жагор).

Председник. Молим не говорите о личности, већ о ствари.

Д. Станоје Нешић. Што се тиче навода поштованог посланика г. Авакумовића имам да кажем ово. Он је замерио верификационом одбору, што је верификациони одбор тако рећи, брзо прешао преко неких примедба главног бирачког одбора. Господо, кад је већ реч о примедбама, онда значи да су главне ствари претходиле тим примедбама јер примедбе се пишу тек онда пошто се сврши са нечим главним; а главно је то, што је бирачки одбор изјавио да су избори извршени правилно и у реду, и сад г. Авакумовић хтео би да сматра репове за главе.

Г. Авакумовић наводи и то, како је у Гроцкој један поштар једном либералу казао на збору: „лажеш!“

Ја не знам како је могао г. Авакумовић и ово узети, те да докаже неправилност избора, јер ако је тај либерал доиста лагао, онда је поштар имао права да каже да лаже, али то никако није догађај од тако важног значаја да заслужије помена у Скупштини, и да може послужити за овако мњење њихово о изборима у опште. Ако пак либерални говорник на том збору није лагао, требао је сматрати да је од поштара увређен и просто тражити на достојан начин сатисфакције од поштара. То је ствар приватне природе и доиста нема никакве везе за правилношћу или неправилношћу избора.

Ја ћу сад да напоменем, како је и њихов бивши посланик Генчић у моме присуству у Кладову, тако масно на збору говорио, да не би могло што по реч ни пас с маслом то појести. Говорио је нпр.: како радикална година има 14 месеци, како влада радикална поставља механиције, крчмаре, сакадије за капетане и чиновнике — све неспособне људе. Иза мојих леђа било је тада неких радикала који су хтели доиста да учине оно, што и поштар у Гроцкој, али сам их ја од тога задржао само за то, да нам се доцније не би могло пребацити да смо им правили сметње.

Најзад, она замерка г. Авакумовића, што су за председнике бирачких одбора постављани учитељи, могла би бити основана, кад би то било рађено систематски у свима местима изборним и доиста то не би требало чинити кад би у тим местима било факултетлија или правника.

Ја се сећам у моме срезу постављен је један учитељ, г. Гашпаревић, на брзу руку за пред. бирач. одбора, али то је с тога, што је изабрани председник дао оставку. То је свакако и паметније да се за председника постави један учитељ, који је у своме месту, него ли чиновник или друго ко, рецимо из Крагујевца или Ниша, те да прима велику дијурну, докле поставка овога човека државу готово ништа не кошта.

Дакле, главно је, да се није радило систематски и то г. Авакумовић није доказао ничим.

Он вели, да су многи бирачи добили бирачке карте а нису платили порезу. Доиста ово је једна озбиљна ствар, али г. Авакумовић није напоменуо и потврдио доказима, да је то било у свима бирачким местима и да су радикални посланици могли без тога пропасти. Главно је овде то, да г. Авакумовић није никакав доказ навео, по коме би се могло судити, да се систематски радило на томе. Он је наговестио неколико места и кад се кривица докаже, кривци ће бити и кажњени.

После је напоменуо да је у једној општини у округу ужичком њих 60 платило порезу а гласало 67, дакле да је било 7 гласова више, но овде није напоменуо и то, чији су ови гласови били, да ли либерални или радикални и ако су либерални онда ми имамо права да се тужимо а не г. Авакумовић. Најзад г. Авакумовић је узео и једно писмо главног бирачког одбора и тиме је хтео да доведе у везу рад тога одбора са радикалном владом, но и то је према свој садржини писма неосновано и радикални одбор у Београду је као и свако приватно лице могао радикалним бирачима обећавати златна брда. То је ствар агитације. Ал г. посланик никад не може доказати да је то незаконито а најмање да је инспирација од стране радикалне владе потекла. Ја дакле држим да је верификациони одбор свршио свој посао онако како ваља.

С тога сам за то да се извештај верификационог одбора прими онако, како је Скупштини поднесен.

Председник. Молим да чујете који су се јавили за реч: (чита њихова имена)

Има реч Д-р. Драгиша Станојевић.

Д-р. Драгиша Станојевић. Известилац верификационог одбора г. Мостић поменуо је како је било ситних неправилности приликом избора. Да је одиста било ситних а не крупних неправилности, доказала су господа либерални посланици и г. Мостић није имао потребе то да доказује (да је било ситних неправилности: то су најочитије доказала господа посланици из мањине)

Ја ћу се овде држати тока мисли г. шефа једне фракције — опозиције г. Авакумовића.

Он је говорио од прилике један сат и по и врло је важно забележити у историји шта је говорио г. Авакумовић за један сат и по и чиме је у опште доказивао незаконитост избора. Осим тога пала је једна опора реч од стране г. Кундовића, која врло рђаво звони српском уху. Реч је та у томе, што је казао: да у Србији: кад год влада хоће, ма којим начином она дошла на земаљску управу, може имати већину у овом народу. То дрско тврђење нарочито би „лепо“ изгледало, ако би се послала депеша у „Тајмс“ или „Журнал де деба“ да цела Јевропа чује за то! Ја нећу негативно да се изразим већ позитивно, нећу да говорим о томе шта нешто није, већ шта јест, и по томе ја мислим да ћу погодити мисао огромне већине народних представника и самог народа а нарочито мислим, да ћу казати праву истину, ако кажем да је то — лаж (бурно одобравање).

Било је до сад само два случаја да су владе силом и притиском могле доћи до већине, али тад управ и није било никаквих избора. Покушај, да влада добије већину тиме, што ће случајно у то доба један начелник министра унутрашњих дела или један инспектор, путовати по Србији, па ће неко мислити — јамачно је он утицао на изборе, — тим начином и тим путем још ниједна влада није дошла до тога, да створи себи већину. Другчији су начини и путови били којима су се служиле наше владе, да дођу до већине. Ми знамо после зајчарске буне, Никола Христић имао је „већину“ у Скупштини. У овој земљи, онда није ни било никаквих избора; већ — он је командовао, ко ће да му се пошље за посланика и тај је морао доћи. Тада је било притиска и онда је г. Никола имао већину Све је то извршено било под најприм терором То је први случај.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)